

Małoletni bez opieki

**Polityka, praktyka oraz
dane statystyczne dotyczące
małoletnich cudzoziemców
bez opieki w Polsce**

Raport przygotowany przez Krajowy
Punkt Kontaktowy Europejskiej Sieci
Migracyjnej w Polsce

Małoletni bez opieki

**Polityka, praktyka oraz
dane statystyczne dotyczące
małoletnich cudzoziemców
bez opieki w Polsce**

Raport przygotowany przez Krajowy
Punkt Kontaktowy Europejskiej Sieci
Migracyjnej w Polsce

Warszawa 2015

Niniejszy raport krajowy został skompilowany i przygotowany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, pełniące funkcję koordynatora Krajowego Punktu Kontaktowego Europejskiej Sieci Migracyjnej w Polsce (PL KPK ESM) i stanowi kompilację odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu Europejskiej Sieci Migracyjnej, udzielonych przez Straż Graniczną, Urząd do Spraw Cudzoziemców, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej oraz Międzynarodową Organizację do spraw Migracji w Warszawie, na prośbę Departamentu Polityki Migracyjnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Podstawą do prac nad raportem były wspólne specyfikacje oraz metodologie przyjęte przez Europejską Sieć Migracyjną (ESM).

ISBN

978-83-64955-25-9 (wersja elektroniczna)

978-83-64955-27-3 (wersja papierowa)

Europejska Sieć Migracyjna została powołana na mocy Decyzji Rady 2008/381/EC z dnia 14 maja 2008 r. w celu dostarczania aktualnych, obiektywnych, wiarygodnych i porównywalnych informacji na temat migracji i azylu instytucjom UE, władzom i instytucjom Państw Członkowskich oraz opinii publicznej, w celu wspierania procesu kształtowania polityki w UE. Pracę ESM koordynuje i współfinansuje Komisja Europejska we współpracy z wyznaczonymi przez każde państwo członkowskie UE, a także Norwegię, krajowymi punktami kontaktowymi (KPK ESM).

Elektroniczna wersja krajowego raportu (w polskiej i angielskiej wersji językowej) dostępna jest na stronie www.emn.gov.pl pod zakładką "Publikacje Krajowego Punktu Kontaktowego ESM".

REDAKCJA:

Joanna Jaracz de Czartorzewska

ZASTRZEŻENIE:

Raport został przygotowany przez Krajowy Punkt Kontaktowy Europejskiej Sieci Migracyjnej w Polsce (PL KPK ESM). Wyrażane w nim opinie niekoniecznie odzwierciedlają punkt widzenia instytucji wchodzących w skład PL KPK ESM i Komisji Europejskiej. Podmioty te nie są również związane wnioskami sformułowanymi w raporcie.

KONTAKT:

Krajowy Punkt Kontaktowy Europejskiej Sieci Migracyjnej w Polsce
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
– Departament Polityki Migracyjnej
ul. Stefana Batorego 5, 02-591 Warszawa, Polska
email: esm@mswia.gov.pl
strona internetowa: www.emn.gov.pl

PROJEKT I SKŁAD:

Voilà! Information Design Studio
www.voila-infographics.com

Współfinansowana przez Unię Europejską

Spis treści

1

Motywy i okoliczności wjazdu małoletnich bez opieki na terytorium Polski
> 9

2

Procedury dotyczące wjazdu, oceny wieku i legalizacji pobytu małoletnich cudzoziemców bez opieki
> 13

3

Rozwiązania w zakresie przyjmowania, w tym środki integracyjne na rzecz małoletnich bez opieki
> 31

4

Małoletni bez opieki, którzy znikają / wychodzą z placówek nadzoru/przyjęć /opieki
> 49

5

Rozwiązania dla małoletnich bez opieki kiedy kończą 18 lat
> 53

6

Praktyczne rozwiązania w zakresie powrotów, w tym ponownej integracji małoletnich bez opieki
> 59

Aneks statystyczny
> 65

Polska należy do grona państw, w których losy małoletnich cudzoziemców bez opieki pozostają głównie w obszarze zainteresowań wąskiego grona instytucji i ekspertów, mających z nimi bezpośrednią styczność. Nie można mówić o istnieniu systemowych rozwiązań, które w sposób spójny regulowałyby wszystkie aspekty pobytu w Polsce tej bardzo nielicznej, ale szczególnej grupy cudzoziemców. Z całą pewnością jednak, zarówno w prawie, jak i w praktyce poszczególnych instytucji, do których trafią małoletni, respektowana jest zasada poszanowania praw dziecka, poszanowania jego podmiotowości i działania w jego najlepiej pojmowanym interesie.

Streszczenie

Problematyka małoletnich cudzoziemców bez opieki była przedmiotem zainteresowania Europejskiej Sieci Migracyjnej w roku 2009 – Polska była wówczas jednym z państw uczestniczącym w badaniu.

Niniejszy raport stanowi zestawienie odpowiedzi na 59 pytań zawartych w kwestionariuszu ESM, o którego wypełnienie poproszone zostały w 2014 roku wszystkie państwa członkowskie ESM oraz Norwegia. W przypadku Polski, informacje pochodzące z Urzędu do Spraw Cudzoziemców, z Zarządu do Spraw Cudzoziemców oraz z Zarządu Granicznego Straży Granicznej, z Departamentu Polityki Rodzinnej oraz z Departamentu Rynku Pracy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, a także z Biura Międzynarodowej Organizacji do Spraw Migracji w Warszawie uzupełniono o dane pochodzące z raportów i opracowań przygotowanych przez Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, a także przez organizacje pozarządowe. Ponadto w raporcie uwzględniono także artykuły i prezentacje dostępne na stronach internetowych rozmaitych instytucji, w tym powiatowych centrów pomocy rodzinie, miejskich ośrodków pomocy społecznej oraz niepublikowane komentarze i uwagi ekspertów, wypowiadających się na temat sytuacji małoletnich cudzoziemców bez opieki podczas formalnych i nieformalnych spotkań.

Mimo to, w kwestionariuszu znalazły się pytania, na które Krajowy Punkt Kontaktowy ESM w Polsce nie zdołał udzielić odpowiedzi.

Polska należy do grona państw, w których losy małoletnich cudzoziemców bez opieki pozostają nadal głównie w obszarze zainteresowań wąskiego grona instytucji i ekspertów, mających z nimi bezpośrednią styczność. Nie są natomiast przedmiotem publicznej debaty, nie stanowią problemu czy wyzwania dla polityki migracyjnej oraz społecznej

z uwagi na bardzo niewielką liczbę dzieci cudzoziemskich bez opieki w Polsce. Z tego też powodu nie można mówić o istnieniu systemowych rozwiązań, które w sposób spójny regulowałyby wszystkie aspekty ich pobytu w Polsce. Z całą pewnością jednak, zarówno w prawie, jak i w praktyce poszczególnych instytucji, do których trafiają małoletni bez opieki, respektowana jest zasada poszanowania praw dziecka, poszanowania jego podmiotowości i działania w jego najlepiej pojmowanym interesie.

W Polsce nie ma jednego aktu prawnego, regulującego w sposób kompleksowy złożoną sytuację dzieci cudzoziemskich, pozostających bez opieki. Poszczególne aspekty ich pobytu w Polsce regulowane są albo w sposób bardzo ogólny, bo odnoszący się do wszystkich cudzoziemców, albo w sposób bardziej uwzględniający sytuację cudzoziemców małoletnich; bardzo rzadko w przepisach mowa bezpośrednio o małoletnich cudzoziemcach bez opieki. Ponadto, w wielu przypadkach wobec małoletnich cudzoziemców bez opieki stosuje się przepisy regulujące poszczególne kwestie odnoszące się do małoletnich obywateli polskich.

Obok obowiązującej ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP, w ciągu ostatnich 5 lat w polskim prawie pojawiły się dwie bardzo ważne z punktu widzenia małoletnich cudzoziemców bez opieki ustawy – ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (znowelizowana w 2014 roku) oraz ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach. Małoletni cudzoziemcy bez opieki ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, małoletni będący ofiarami handlu ludźmi, czy wreszcie dzieci cudzoziemskie przebywające w pieczy zastępczej korzystają z wielu dobrych rozwiązań, dostosowanych do ich specyficznych potrzeb. Problemem jest sytuacja tej grupy

dzieci, które przebywając z różnych powodów bez opieki na terytorium Polski mogą nigdy nie trafić do żadnego systemu wsparcia i być przez to narażonymi na rozmaite niebezpieczeństwa.

Małoletni cudzoziemcy są bardzo zróżnicowaną grupą, bo bardzo różne są czynniki, które doprowadziły do tego, że przebywając w Polsce nie są otoczeni opieką osób najbliższych, przede wszystkim rodziców. Z tego też powodu różny jest czas, potrzebny na znalezienie trwałego rozwiązania kwestii związanych z ich pobylem w Polsce lub też powrotem do państwa pochodzenia, bądź połączenia z członkami rodziny przebywającymi w innym państwie członkowskim UE. Ustawa z dnia 25 lipca 2014 r. o zmianie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz niektórych innych ustaw, która weszła w życie we wrześniu 2014 r. dookreśliła termin przewidziany na uregulowanie prawnej sytuacji dziecka przebywającego w pieczy zastępczej – obecnie wynosi on 18 miesięcy.

W kwestionariuszu ESM znalazły się pytania dotyczące opcji legalnego pobytu w Polsce oraz zakresu wsparcia w powrocie do państwa pochodzenia. Ponadto w obszarze zainteresowań ESM znalazły się także rozwiązania przyjęte w poszczególnych państwach członkowskich, służące zapewnieniu małoletnim schronienia i zaspokojenia ich podstawowych potrzeb, a także dostępu do edukacji, opieki zdrowotnej, pomocy prawnej oraz pomocy w usamodzielnieniu się po osiągnięciu pełnoletności. Przedstawienie powyższych zagadnień w niniejszym raporcie ogranicza się głównie do prezentacji możliwości, jakie stwarzają obecnie istniejące przepisy; z uwagi na ograniczenia, jakie nakłada przyjęta forma raportu oraz na brak rzetelnych danych statystycznych trudno w sposób wyczerpujący przedstawić złożoność i prawdziwą skalę zagadnienia obecności małoletnich cudzoziemców w Polsce.

Jak wspomniano, w wielu przypadkach wobec małoletnich cudzoziemców bez opieki stosuje się przepisy regulujące poszczególne kwestie odnoszące się do małoletnich obywateli polskich. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, iż w przypadku przepisów odnoszących się co do zasady do obywateli polskich, nie wszystkie z wprowadzonych w ostatnich latach zmian, pomimo dobrych i słuszych założeń, w pełni sprawdzają się w odniesieniu do małoletnich cudzoziemców bez opieki. Dobrym przykładem

ilustrującym powyższą tezę jest ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, uchwalona w 2011 roku.

W trakcie prac nad ustawą uznano, że nowy system powinien być odrębnym elementem polityki rodzinnej państwa, uregulowanym nowym, systemowym aktem prawnym – a nie tylko częścią ustawy o pomocy społecznej. Założenia do ustawy miały na celu m.in. uregulowanie w sposób kompleksowy problematyki wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w tym: m.in. organizację systemu pieczy zastępczej oraz problematykę usamodzielnienia pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej.

Ustawa przyznała zdecydowany prymat rodzinnym formom pieczy zastępczej, wprowadzając przepisy, zmierzające do istotnego ograniczenia roli placówek opiekuńczo – wychowawczych i ich stopniowe przekształcanie w małe placówki, o warunkach życia zbliżonych do domowych. Zgodnie z przepisami obowiązującymi uprzednio (tj. na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej), do dnia 31 grudnia 2010 r. placówki opiekuńczo – wychowawcze mogły liczyć maksymalnie 30 dzieci. Paradoksalnie, powyższe rozwiązanie – bardzo dobre z punktu widzenia dzieci polskich – w opinii wielu ekspertów już nie do końca sprawdza się w odniesieniu do małoletnich cudzoziemców bez opieki: wg danych MPiPS wg stanu na dzień 31 grudnia 2013 roku w Polsce funkcjonowało 918 placówek opiekuńczo – wychowawczych (w tym 625 socjalizacyjnych, 242 rodzinnych i 149 interwencyjnych) oraz 40 260 rodzinnych form pieczy zastępczej (w tym 25 842 rodzin zastępczych spokrewnionych, 12 182 rodzin zastępczych niezawodowych, 1 906 rodzin zastępczych zawodowych oraz 330 rodzinnych domów dziecka). Kiedy zestawia się powyższe dane z liczbą małoletnich cudzoziemców bez opieki przebywających w pieczy zastępczej w roku 2013 wynoszącą 199 dzieci, trudno nie zgodzić się z argumentami sugerującymi, iż wytypowanie i przygotowanie konkretnych placówek na terenie całego kraju, w których personel byłby odpowiednio przeszkolony do pracy z tą szczególną grupą dzieci, jakimi są małoletni cudzoziemcy bez opieki, byłby dla tych ostatnich rozwiązaniem optymalnym (którego obecnie nie ma).

Pozytywnym aspektem jest umożliwienie wszystkim pełnoletnim wychowankom pieczy zastępczej, bez względu na osiągnięte dochody, korzystanie

z pomocy pieniężnej na kontynuowanie nauki – jest to szczególnie ważne w kontekście podnoszenia przez osoby usamodzielniane poziomu wykształcenia i zdobywania kwalifikacji zawodowych, i tym samym zwiększenia ich szans na rynku pracy. Pozwala to także młodym osobom na podejmowanie pracy jeszcze w trakcie nauki, a w konsekwencji na szybkie zdobycie doświadczenia zawodowego.

Warto podkreślić także inne pozytywne zjawiska, jakimi są szkolenia funkcjonariuszy SG, bo w większości przypadków są oni pierwszymi reprezentantami, z którymi stykają się małeletni, oraz zainicjowany przez Biuro IOM w Warszawie cykl spotkań eksperckich, mających na celu opracowanie programu szkoleń dla kandydatów na kuratorów dla małeletnich cudzoziemców bez opieki.

1

Motywy i okoliczności wjazdu małeletnich bez opieki na terytorium Polski

1.0 Motywy i okoliczności wjazdu małoletnich bez opieki na terytorium Polski

W kwestionariuszu Europejskiej Sieci Migracyjnej wymieniono potencjalne motywy wjazdu małoletnich cudzoziemców bez opieki na terytorium UE.

W oparciu o informacje uzyskane z Urzędu do Spraw Cudzoziemców, można stwierdzić, że w przypadku małoletnich cudzoziemców wjeżdżających do Polski najczęściej występujące motywy obejmują:

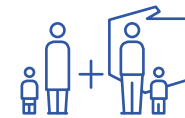

UCIECZKĘ

przed prześladowaniami lub poważną krzywdą, m.in. z powodu działalności opozycyjnej rodziców w kraju pochodzenia, ogólnej sytuacji braku bezpieczeństwa

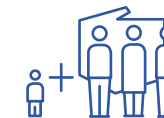
w kraju, prześladowań lub dyskryminacji na tle narodowościowym, braku swobód religijnych i dyskryminacji w dostępie do nauki ze względu na narodowość, zaangażowania

w antyrządową działalność diaspyry przebywającej w Polsce, zagrożenia w kraju pochodzenia karą niewspółmierną wobec popełnionych czynów;

ŁĄCZENIE RODZIN

(dołączenie do członków rodziny przebywających w Polsce, celem ubiegania się o przyznanie azylu a następnie połączenie się z rodziną);

DOŁĄCZENIE

do innego migrującego / społeczności emigracyjnej;

POWODY EKONOMICZNE

i związane z aspiracjami cudzoziemca – brak bądź utrudniony dostęp do edukacji w kraju pochodzenia, brak opieki i środków na utrzymanie w kraju pochodzenia;

TRANZYT

do innego państwa członkowskiego;

UŁATWIONY NIELEGALNY WJAZD

/ przemyt;

PRZYJAZD

do zewnętrznych punktów granicznych.

Inne instytucje mające styczność z małoletnimi bez opieki wskazywały na okoliczność bycia ofiarą handlu ludźmi i na porzucenie małoletniego na terytorium Polski (w różnego typu okolicznościach¹, zawsze równoznaczne z brakiem opieki ze strony rodziców).

Zdarza się, że małoletni nie wiedzą, dlaczego wjechali do Polski lub też (co zdarza się częściej) nie chcą swoich prawdziwych motywacji ujawniać.

Działania ukierunkowane na podstawowe przyczyny migracji małoletnich bez opieki podjęte przez Polskę wspólnie z krajami trzecimi

Biuro Międzynarodowej Organizacji do Spraw Migracji (IOM) w Warszawie prowadzi szereg działań prewencyjnych ukierunkowanych na:

- **wypracowywanie nowych rozwiązań** i rekomendacji służących poprawie istniejącego systemu, w oparciu o wymianę informacji, wiedzy i doświadczeń między ekspertami, reprezentującymi różne sektory i instytucje zaangażowane w pomoc dzieciom i cudzoziemcom (spotkania eksperckie, także z udziałem międzynarodowych specjalistów; ogólnokrajowe seminaria tematyczne);
- **poszerzanie wiedzy i kompetencji** osób pełniących funkcje kuratorów dzieci cudzoziemskich bez opieki lub zainteresowanych pełnieniem tej roli w przyszłości (opracowanie specjalistycznego programu szkoleniowego na temat zadań, roli i wyzwań stających przed kuratorami dzieci cudzoziemskich, pozostających w Polsce bez opieki, w kontekście specyficznych potrzeb tej grupy dzieci; prowadzenie szkoleń dla kuratorów dzieci cudzoziemskich bez opieki).

Ponadto w latach 2012 i 2013 w ramach Pomocy Rozwojowej dla Ukrainy realizowane były dwa projekty w zakresie przeciwdziałania handlowi

ludźmi. Projekty miały na celu poprawę zdolności prowadzenia spraw przez Policję ukraińską w zakresie zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi, a także przyczynienie się do poprawy współpracy z polską Policją. Problematyka osób małoletnich – ofiar handlu ludźmi była jednym z wielu wątków poruszanych podczas szkoleń, spotkań czy wizyt studyjnych.

1. „Współpraca polsko-ukraińska w zakresie zwalczania i zapobiegania handlowi ludźmi” (rok 2012):

- w trakcie szkolenia w Łukęcinie w dniach 26–27 września 2012 roku dla polskich i ukraińskich organów ścigania: przedstawiciele polskiej Policji i Straży Granicznej oraz przedstawiciele MSW Ukrainy zapoznali się z prezentacją zatytułowaną „Sprzedaż dziecka – handel ludźmi, nielegalna adopcja czy może luka prawna?”
- szkolenie we Lwowie 5–9.11.2012 podczas którego omówiono przykłady kampanii prewencyjnych, w tym skierowanych do młodzieży; ponadto przedstawiciele organizacji pozarządowych (polskiej i ukraińskiej) przeprowadzili dla funkcjonariuszy zajęcia praktyczne z zakresu prowadzenia przesłuchania ofiary handlu ludźmi oraz prowadzenia zajęć prewencyjnych dla młodzieży na temat zagrożenia handlem ludźmi.

2. „Zwalczanie i zapobieganie handlowi ludźmi jako wspólne wyzwanie Polski i Ukrainy” (rok 2013)

W ramach projektu zorganizowano:

- szkolenie w Centrum Szkolenia Policji w Legionowie (18–19 czerwca 2013);
- dwie wizyty studyjne przedstawicieli Ukrainy w Polsce: w dniach 17–22.11.2013 Południe Polski (Rzeszów – Kraków) oraz w dniach 01–16.12.2013 Północ Polski (Szczecin – Gorzów Wielkopolski).
- Opracowano także publikację dla polskich i ukraińskich organów ścigania.

1. Eksperti wskazywali na przypadki dzieci cudzoziemskich urodzonych w Polsce i pozostawionych przez swoich rodziców lub też na przypadki,

w których wjazd małoletniego odbywał się w towarzystwie opiekunów (rodziców, krewnych, grupy), którzy następnie porzucali dziecko.

2

Procedury dotyczące wjazdu, oceny wieku i legalizacji pobytu małoletnich cudzoziemców bez opieki

2.1 Dokumenty wymagane od małoletnich bez opieki uprawniające do legalnego wjazdu na terytorium Polski

> 16

2.2 Okoliczności, w jakich małoletni bez opieki może nie uzyskać na granicy zezwolenia na wjazd

> 17

2.3 Zatrzymanie małoletniego bez opieki przez organy krajowe

> 18

2.4 Szkolenia dotyczące postępowania z małoletnimi cudzoziemcami bez opieki wjeżdżającymi do Polski

> 19

2.5 Organizacja krajowego systemu procedur azytowych dla ubiegających się o azyl małoletnich bez opieki

> 20

2.6 Opieka i określanie wieku w przypadku małoletnich bez opieki, którzy nie ubiegają się o azyl

> 23

2.7 Zezwolenie na pobyt dla małoletnich bez opieki

> 23

2.8 Zezwolenia na pobyt (czasowy) udzielane małoletnim bez opieki, których wnioski uchodźcze zostały rozpatrzone pozytywnie

> 23

2.0 Procedury dotyczące wjazdu, w tym kontrola graniczna, małoletnich bez opieki

Zasady i warunki wjazdu cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, ich przejazdu przez to terytorium, pobytu na nim i wyjazdu z niego, tryb postępowania oraz organy właściwe w tych sprawach określa ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach², ale przede wszystkim także przepisy Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 562/2006 z dnia 15 marca 2006 r. ustanawiającego wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen)³ – art. 5 oraz załącznik VII/sekcja 6.

Dział III ww. ustawy o cudzoziemcach dotyczy przekraczania granicy natomiast dział IV ww. ustawy dotyczy wiz – ich wydawania, przedłużania, a także cofania i unieważniania⁴.

Zgodnie z Artykułem 23 ww. ustawy, cudzoziemiec, który przekracza granicę, jest obowiązany posiadać:

- 1) ważny dokument podróży;
- 2) ważną wizę lub inny ważny dokument uprawniający go do wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i do pobytu na tym terytorium, jeżeli są wymagane;
- 3) zezwolenie na wjazd do innego państwa lub zezwolenie na pobyt w innym państwie, jeżeli zezwolenia takie są wymagane w przypadku przejazdu tranzytem.

Cudzoziemiec posiadający zezwolenie na pobyt czasowy, na pobyt stały, na pobyt rezydenta długoterminowego UE lub który uzyskał zgodę na pobyt ze względów humanitarnych, oraz posiadający

kartę pobytu wydaną w związku z udzieleniem ww. zezwoleń, może przekraczać granicę wielokrotnie, bez konieczności uzyskiwania wizy.

Co do zasady przepisy te odnoszą się do wszystkich cudzoziemców, z pewnymi modyfikacjami uwzględniającymi sytuację uchodźców czy małoletnich cudzoziemców (zwłaszcza bez opieki). Osoby małoletnie przekraczające granicę Polski podlegają takiej samej odprawie wjazdowej i wyjazdowej, jak osoby dorosłe.

Jednakże zgodnie z pkt. 6.1 załącznika VII (Szczególne zasady dotyczące określonych kategorii osób⁵) do Kodeksu Granicznego Schengen oraz na podstawie własnych przepisów wewnętrznych Straży Granicznej, podczas kontroli granicznej funkcjonariusze Straży Granicznej zwracają szczególną uwagę na osoby małoletnie i niepełnoletnie, niezależnie od tego, czy podróżują one pod opieką osób dorosłych czy samotnie, oraz czy są obywatelami państw trzecich czy też korzystają z prawa do swobodnego przemieszczania po terytorium UE/Schengen.

Zgodnie z pkt. 6.2. załącznika VII do Kodeksu Granicznego Schengen, w przypadku małoletnich podróżujących pod opieką osoby dorosłej, funkcjonariusz Straży Granicznej sprawdza, czy osoba (lub osoby) towarzysząca małoletnim sprawuje nad nimi opiekę rodzicielską lub czy jest ich opiekunem prawnym. Jeżeli małoletnim towarzyszy tylko jedna osoba dorosła i istnieją podstawy do podejrzeń, że osoba małoletnia mogła zostać bezprawnie zabrana spod opieki osoby sprawującej (osób sprawujących) nad nimi prawną opiekę rodzicielską, Straż Graniczna

2. Dziennik Ustaw z 2013, poz. 1650.

3. Dz. Urz UE L 105 z 13.4.2006 z późn. zm.

4. W zakresie nieuregulowanym przepisami działu IV do wydawania, cofania lub unieważniania wiz krajowych lub przedłużania okresu ich

ważności lub okresu pobytu cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej objętego tymi wizami stosuje się przepisy rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 810/2009 z dnia 13 lipca 2009 r. ustanawiającego Wspólnotowy Kodeks Wizowy.

prowadzi dalsze czynności zmierzające do ustalenia, czy informacje podawane przez osobę podającą się za rodzica lub opiekuna są prawdziwe. Czynności te obejmują m.in. dokonanie sprawdzeń w bazach danych (krajowych oraz SIS).

Zgodnie z pkt. 6.3. ww. załącznika, w przypadku małych podróżujących bez opieki osób dorosłych (czyli samotnie) funkcjonariusz Straży Granicznej dokonujący odprawy upewnia się, m.in. poprzez szczegółową kontrolę dokumentów podróży i dokumentów uzupełniających oraz przez sprawdzenia w bazach danych, że małoletni nie opuszczają

terytorium państwa wbrew woli osoby sprawującej (osób sprawujących) nad nimi opiekę rodzicielską.

Polska, tak jak pozostałe państwa członkowskie UE, powołała krajowy punkt kontaktowy na potrzeby konsultacji dotyczących małoletnich i w razie wątpliwości dotyczących jakichkolwiek okoliczności związanych z małoletnimi, niezależnie od tego, czy podróżują oni pod opieką, czy samotnie, korzysta z wykazu krajowych punktów kontaktowych zlokalizowanych w innych państwach udostępnianego przez Komisję Europejską (zgodnie z pkt. 6.4 i 6.5 załącznika).

2.1 Dokumenty wjazdowe dla małoletnich bez opieki

Dokumenty wjazdowe wymagane dla małoletnich bez opieki

WIZA ZEZWALAJĄCA NA WJAZD I POBYT

Rodzaje wymaganych dokumentów i wymogów

Obywatelom państw trzecich objętych obowiązkiem posiadania wizy, można wydać wizę Schengen lub wizę krajową.

Dziecko będące obywatelem kraju trzeciego objętego obowiązkiem wizowym musi posiadać własną wizę (nawet jeżeli jest ono wpisane do paszportu rodzica – w przypadku paszportu rodzinnego oddzielne wize z osobnym zdjęciem wydawane są dla (każdego) rodzica/rodziców i dla (każdego) dziecka/dzieci.

Wniosek o wydanie wize składa w imieniu małoletniego osoba sprawująca władzę rodzicielską lub opiekun prawny. Podczas procedury rozpatrywania wniosków wizowych do obowiązków konsulatów należy sprawdzenie

czy osoba lub osoby ubiegające się o wizę w imieniu dziecka są jego rodzicami lub opiekunami prawnymi (zgodnie z Podręcznikiem do rozpatrywania wniosków wizowych i zmieniania wydanych wize⁵). Zgoda rodziców lub opiekunów prawnych jest wymagana dla wszystkich wnioskodawców poniżej 18 roku życia, niezależnie od wieku pełnoletności w państwie ich zamieszkania. Konsulaty powinny również sprawdzić, czy dziecko nie zostało bezprawnie zabrane spod opieki osoby sprawującej nad nim prawną opiekę rodzicielską. W sytuacjach, w których istnieje podejrzenie takiego bezprawnego zabrania, konsulat musi podjąć wszelkie konieczne kroki, by temu zapobiec.

Kwestie dotyczące zasad wydawania dokumentów regulują przepisy kraju pochodzenia. Małoletni mogą przekraczać granicę na podstawie własnego ważnego paszportu lub wpisu do paszportu rodzica lub opiekuna prawnego, pod opieką którego dziecko odbywa podróż, w zależności od przepisów prawa krajowego. Wpis/dopisanie do paszportu rodzica jest nadal dopuszczalne.

Kodeks Graniczny Schengen nie zobowiązuje dzieci będących obywatelami państw trzecich do posiadania własnego, indywidualnego paszportu przy wjeździe do strefy Schengen lub wyjeździe z niej, ponieważ zasada „jedna osoba – jeden paszport”⁶ ma zastosowanie do obywateli państw należących do strefy Schengen⁷.

PASZPORT

5. Decyzja Komisji nr C (2010) 1620 final z dnia 19 marca 2010 r. ustanawiająca podręcznik do rozpatrywania wniosków wizowych i zmieniania wydanych wize.

6. Zasada ICAO wynikająca z Załącznika 9 („Ułatwienia”) do Konwencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym (podpisanej dnia 7 grudnia 1944 r. – Konwencji chicagowskiej (Dz. U. z 1959 r. Nr 35, poz. 212,

z późn. zm); W Rozdziale 3 „Przylot i odlot osób oraz ich bagażu” zawarto stwierdzenie, że „Umawiające się Państwa będą wydawały oddzielny paszport dla każdej osoby, niezależnie od wieku (3.15)”.

7. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 444/2009 z dnia 28 maja 2009 r. zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 2252/2004 w sprawie norm dotyczących zabezpieczeń

INNE

Jeżeli dziecko posiada własny paszport, ale podróżuje z osobą dorosłą nie będącą rodzicem lub opiekunem prawnym, dopuszczalne jest przedstawienie przez osobę dorosłą upoważnienia od rodziców w formie pełnomocnictwa, na podstawie którego dziecko może podróżować z tą osobą⁸.

2.2 Okoliczności, w jakich małoletni bez opieki może nie uzyskać na granicy zezwolenia na wjazd

(dotyczy małoletnich bez opieki nieubiegających się o nadanie statusu uchodźcy)

Kategoria małoletnich bez opieki, którzy mogą nie uzyskać na granicy zezwolenia na przejazd

Okoliczności, w których małoletni bez opieki może nie uzyskać na granicy zezwolenia na wjazd

Czy procedura jest inna w przypadku małoletniego, którego wiek budzi wątpliwości (na przykład, kiedy dziecko nie posiada żadnych dokumentów), a nie podjęto jeszcze procedury określenia wieku celem stwierdzenia wieku małoletniego?

Małoletni bez opieki nieubiegający się o nadanie statusu uchodźcy przybywający na granicę lądową/morską lub na lotnisko

Małoletni bez opieki może nie uzyskać zezwolenia na wjazd, gdy nie spełnia warunków na wjazd przedstawionych powyżej. Zgodnie z prawem krajowym małoletni nie posiada zdolności do czynności prawnych i sąd powinien ustanowić dla niego kuratora na potrzeby postępowania administracyjnego (w tym przypadku na potrzeby wydania decyzji o odmowie wjazdu).

W praktyce małoletni rezygnuje z wjazdu, po tym jak zostaje poinformowany, że nie spełnia wymaganych prawem warunków wjazdu i nie może wjechać na terytorium Polski (w przejściu lotniczym przewoźnik zabiera małoletniego na pokład). Ze zdarzenia sporządzana jest notatka służbowa.

Gdy małoletni bez opieki nie posiada żadnego dokumentu, jest przekazywany w readmisijskiej uproszczonej do państwa, z którego nastąpił wjazd. W przejściu lotniczym również za każdym razem podejmowana jest próba odesłania osoby (zabrania jej przez przewoźnika), z czego sporządzana jest notatka służbowa. Jeżeli linie lotnicze nie wyrażają na to zgody, wszczynana jest procedura powrotowa, czyli osoba małoletnia zostaje wpuszczona na terytorium kraju, umieszczona w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub strzeżonym ośrodku (w przypadku małoletnich powyżej 15 roku życia), Straż Graniczna występuje o ustanowienie kuratora. Jeżeli organ ma wątpliwości co do wieku małoletniego, w trakcie trwania procedury powrotowej może zwrócić się o wykonanie badań w celu oszacowania wieku.

i danych biometrycznych w paszportach i w dokumentach podróży wydawanych przez państwa członkowskie (Dz. U. L 142 z 6.6.2009) wprowadziło zasadę „jedna osoba – jeden paszport”, o której mowa w przepisie 6. Zgodnie z tą zasadą, paszporty i dokumenty podróży wydaje się jako dokumenty indywidualne, natomiast nie wydaje się już

paszportów rodzinnych, ani innych paszportów zbiorowych.

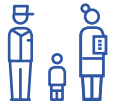
8. W przypadku wątpliwości, funkcjonariusz SG uprawniony jest do wykonania czynności w celu ustalenia, czy pełnomocnictwo jest prawdziwe, a także do wykonania sprawdzeń w bazach danych (krajowych i SIS).

Małoletni bez opieki ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, przybywający na granicę lądową/morską lub na lotnisko

Osobie ubiegającej się o ochronę międzynarodową, w tym małodetnieniu bez opieki, nie można nie zezwolić na wjazd. Od każdej takiej osoby przyjmowany jest niezwłocznie wniosek o nadanie statusu uchodźcy i osobie zezwala się na wjazd, a jej pobyt w trakcie procedury o nadanie statusu uchodźcy jest legalny.

Procedura jest taka sama. Dopiero po przyjęciu wniosku, w przypadku wątpliwości odnośnie wieku małodetniego, organ może zlecić badanie szacowania wieku.

Małoletni bez opieki ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, przybywający do organu krajowego (np. policji, służb ochrony dziecka, etc.)

Osoby ubiegającej się o nadanie statusu uchodźcy, w tym małodetniego bez opieki, nie można wydalic. Każda taka osoba znajduje się w trakcie procedury uchodźczej i w tym czasie jej pobyt na terenie kraju jest legalny.

Nie ma różnicy.

2.3 Zatrzymanie małodetniego bez opieki przez organy krajowe

(dotyczy małodetnich bez opieki nieubiegających się o nadanie statusu uchodźcy)

Małodetni bez opieki nieubiegający się o nadanie statusu uchodźcy może zostać zatrzymany na terytorium kraju, jeżeli nie spełnia warunków pobytu i powinien zostać wydalony do kraju pochodzenia.

Do celów prowadzenia postępowania w sprawie o zobowiązanie cudzoziemca do powrotu organ, który zatrzymał małodetniego, występuje do sądu o ustanowienie kuratora. We wniosku do sądu o ustanowienie kuratora organ może wskazać osobę (bliskiego, krewnego małodetniego), jeżeli taka osoba jest obecna przy małodetnim. Jeżeli małodetni ukończył 14 lat pobiera się od niego odciski linii papilarnych.

Małodetni bez opieki może być umieszczony w placówce opiekuńczo-wychowawczej o charakterze interwencyjnym, a jeżeli jego zachowanie wskazuje na niepodporządkowanie się zasadom panu-

jącym w takiej placówce i ukończył on 15 lat – w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców.

W praktyce jest tylko jeden strzeżony ośrodek z wyznaczonymi miejscami dla małodetnich bez opieki.

W trakcie procedury powrotowej rozpatrywane są przesłanki do udzielenia ochrony humanitarnej, w szczególności przesłanki wynikające z Konwencji o Prawach Dziecka⁹. Po wydaniu decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu małodetni bez opieki może zostać wydalony do państwa pochodzenia, jeżeli w tym państwie oczekują na niego krewni lub władze opiekuńcze kraju pochodzenia. W czasie powrotu małodetnieniu bez opieki towarzyszy kurator ustanowiony na potrzeby przeprowadzenia powrotu – w praktyce we wniosku do sądu

o ustanowienie takiego kuratora wskazuje się funkcjonariusza Straży Granicznej.

W przypadku wątpliwości co do wieku małodetniego, organ może zwrócić się o wykonanie badań w celu oszacowania wieku. Do czasu uzyskania wyniku badania osoba podająca się za małodetnią jest traktowana jako małodetnia.

Na granicy mają zastosowanie procedury związane z niezezwoleniem na wjazd (opisane w odpowiedzi na pytanie 2.2), czyli albo małodetni bez opieki rezygnuje z dalszej podróży i powraca dobrowolnie, albo w przypadku braku dokumentów – zostaje niezwłocznie przekazany w readmisji uproszczonej (bez wydawania mu decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu).

2.4 Szkolenia dotyczące postępowania z małodetnimi cudzoziemcami wjeżdżającymi do Polski

Szkolenie dla Straży Granicznej w zakresie sposobu postępowania z osobami małodetnimi jest elementem innych szkoleń prowadzonych dla SG w ramach kursów specjalistycznych z zakresu postępowań administracyjnych na granicy i na terytorium oraz z zakresu organizowania powrotów przymusowych i dobrowolnych. Szkolenia te realizowane są głównie przez Ośrodek Szkoleń Specjalistycznych SG w Lubaniu. Przedstawiciele OSS SG biorą udział w szkoleniach przeprowadzanych przez Agencje UE (Frontex i EASO) dla trenerów krajowych, a następnie w oparciu o zdobytą wiedzę przeprowadzają własne szkolenia krajowe.

Odrębne szkolenia dotyczą sposobu postępowania z ofiarami handlu ludźmi. Decyzją Komendanta Głównego SG w dniu 18 czerwca 2008 r. powołany został Zespół do spraw stałego monitoringu i koordynacji działań Straży Granicznej w zakresie zapobiegania i zwalczania handlu ludźmi. Zespół realizuje zadania przez czas obowiązywania Krajowego Planu Działań Przeciwko Handlowi Ludźmi (obecnie obowiązuje zatwierdzony przez Ministra MSW na lata 2013–2015). Krajowy Plan zaleca

między innymi przeprowadzanie szkoleń dla funkcjonariuszy Straży Granicznej. Takie szkolenia są realizowane dla pionu cudzoziemskiego oraz dla pionu operacyjno śledczego SG. Szkolenia realizowane są przez Centralny Ośrodek Szkolenia Straży Granicznej w Koszalinie (poziom zaawansowany, różnorodny zakres tematyczny, głównie dla pionu operacyjno-śledczego). Ponadto w każdym oddziale SG przeprowadzane są szkolenia wewnętrzne – na każdym etapie szkolenia zawodowego przeprowadzane są zajęcia z tematyki dotyczącej handlu ludźmi.

Ponadto, Biuro Międzynarodowej Organizacji do Spraw Migracji (IOM) w Warszawie we współpracy z Urzędem do Spraw Cudzoziemców i Komendą Główną Straży Granicznej opracowało i realizowało szkolenie e-learning „Rozpoznawanie, ochrona oraz udzielanie pomocy ofiarom handlu ludźmi”. W kursie w sposób szczególny uwzględniony został problem dzieci – ofiar handlu, jak również dzieci cudzoziemskich bez opieki, stanowiących jedną z głównych grup ryzyka. Proponuje się, aby zaliczenie kursu było obowiązkowe dla wszystkich funkcjonariuszy Straży Granicznej.

⁹ Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526).

2.5 Organizacja krajowego systemu procedur uchodźczych

(dla małoletnich bez opieki ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy)

Warunkiem wszczęcia procedury o nadanie statusu uchodźcy jest wyrażenie przez małoletniego chęci ubiegania się o międzynarodową ochronę w Polsce.

Wniosek o nadanie statusu uchodźcy składany jest do Szefa Urzędu ds. Cudzoziemców za pośrednictwem komendanta oddziału Straży Granicznej lub komendanta placówki Straży Granicznej:

- małoletni wnioskodawca, który nie posiada dokumentów uprawniających do przekroczenia granicy, składa wniosek podczas kontroli granicznej, za pośrednictwem komendanta placówki Straży Granicznej;
- małoletni wnioskodawca, który przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, składa wniosek za pośrednictwem komendanta oddziału Straży Granicznej, obejmującego terytorialnym zasięgiem działania m.st. Warszawy (Nadwiślański Oddział Straży Granicznej);
- małoletni wnioskodawca, który przebywa w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców (SOC), składa wniosek za pośrednictwem komendanta oddziału Straży Granicznej, obejmującego terytorialnym zasięgiem działania siedzibę strzeżonego ośrodka.

Po przyjęciu wniosku, od małoletniego bez opieki, który ukończył 14 lat, pobierane są odciski linii papilarnych. Organ przyjmujący wniosek o nadanie statusu uchodźcy złożony przez małoletniego bez opieki (Straż Graniczna) występuje niezwłocznie do sądu opiekuńczego właściwego ze względu na miejsce pobytu małoletniego z wnioskiem o ustanowienie kuratora do reprezentowania małoletniego w postępowaniu w sprawie nadania statusu uchodźcy i umieszczenie małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej (pieczy zastępczej).

Straż Graniczna doprowadza małoletniego bez opieki do rodziny zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego lub placówki opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego, w której przebywa do czasu wydania orzeczenia przez sąd. Jeśli małoletni bez opieki przebywał w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców, w momencie złożenia wniosku o nadanie statusu

uchodźcy jest z SOC zwalniany i umieszczany w jednej z w/w instytucji.

Straż Graniczna niezwłocznie przekazuje wniosek o nadanie statusu uchodźcy Szefowi Urzędu ds. Cudzoziemców w celu rozpatrzenia.

Jeżeli okoliczność, że wnioskodawcą jest małoletni bez opieki, wyjdzie na jaw w toku postępowania, z wnioskiem o ustanowienie kuratora i umieszczenie małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej występuje Szef Urzędu.

Szef Urzędu, w miarę możliwości, podejmuje działania mające na celu odnalezienie krewnych małoletniego bez opieki (o ile nie jest to sprzeczne z dobrem dziecka). W tym celu Urząd do Spraw Cudzoziemców prowadzi praktyczną współpracę z Polskim Czerwonym Krzyżem. O możliwości podjęcia poszukiwania członków swojej rodziny za pośrednictwem PCK małoletni jest informowany podczas przesłuchania – warunkiem podjęcia ww. działań jest jego zgoda. Małoletni jest informowany o wynikach poszukiwania, UdSC jest natomiast powiadamiany, że informacja o wynikach działań poszukiwawczych została przesłana do małoletniego.

Małoletniego bez opieki, któremu odmówiono nadania statusu uchodźcy i udzielenia ochrony uzupełniającej pozostawia się w placówce opiekuńczo-wychowawczej do czasu przekazania go organom lub organizacjom kraju pochodzenia, do których zadań statutowych należą sprawy małoletnich.

Procedury są takie same dla małoletnich, których wiek jest potwierdzony, jak i dla tych, co do wieku których istnieją wątpliwości. Dopóki nie zostanie potwierdzone, że cudzoziemiec jest osobą dorosłą, jest on traktowany jako małoletni.

Wyznaczenie kuratora

Organ przyjmujący wniosek o nadanie statusu uchodźcy złożony przez małoletniego bez opieki (Straż Graniczna) występuje niezwłocznie (w tym samym dniu) do sądu opiekuńczego właściwego ze względu na miejsce pobytu małoletniego z wnioskiem o ustanowienie kuratora do reprezentowania małoletniego w postępowaniu w sprawie nadania

statusu uchodźcy i umieszczenie małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej. W/w kurator nie jest opiekunem prawnym małoletniego bez opieki. Zakres jego obowiązków jest ściśle określony przez sąd, w praktyce jest to zwykle jedynie reprezentowanie małoletniego w postępowaniu w sprawie nadania statusu uchodźcy. Opiekunowie prawni są dla małoletnich bez opieki ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy wyznaczani bardzo rzadko. Polski sąd, aby ustanowić opiekuna prawnego dla małoletniego cudzoziemca bez opieki, potrzebuje na ogół aktów zgonu obojga jego rodziców, bądź postanowienia sądu z jego kraju pochodzenia o pozbawieniu rodziców takiego dziecka władzy rodzicielskiej. Ale nawet gdy małoletni posiada któreś z w/w dokumentów, jeśli nie ma on w Polsce krewnych, trudno jest znaleźć osobę, która podjęłaby się zostania jego opiekunem prawnym, ponieważ brakuje precyzyjnych przepisów, a także dlatego że wiąże się to z odpowiedzialnością prawną i finansową za dziecko.

Jeżeli okoliczność, że wnioskodawcą jest małoletni bez opieki, wyjdzie na jaw w toku postępowania, z w/w wnioskiem, o ustanowienie kuratora i umieszczenie małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej, występuje Szef Urzędu.

Procedury są takie same dla małoletnich, których wiek jest potwierdzony, jak i dla tych, co do wieku których istnieją wątpliwości. Dopóki nie zostanie potwierdzone, że cudzoziemiec jest osobą dorosłą, jest on traktowany jako małoletni.

Przesłuchanie w ramach procedury

Małoletni ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy w Polsce jest przesłuchiwany zawsze, gdy pozwała na to jego wiek i stan psychofizyczny. Straż Graniczna wykonuje jedynie przesłuchanie wstępne (bez udziału psychologa), natomiast przesłuchanie właściwe wykonywane jest przez Urząd do Spraw Cudzoziemców. O terminie i miejscu przesłuchania Szef UdSC zawiadamia kuratora małoletniego bez

opieki nie później niż 7 dni przed terminem przesłuchania. Przed przesłuchaniem pracownik UdSC poucza małoletniego bez opieki o okolicznościach faktycznych i prawnych, które mogą mieć wpływ na wynik postępowania w sprawie nadania statusu uchodźcy oraz o możliwości zgłoszenia żądania, aby przesłuchanie odbyło się w obecności wskazanej przez małoletniego osoby dorosłej.

Przesłuchanie odbywa się w języku zrozumiałym dla małoletniego bez opieki, w sposób dostosowany do jego wieku, stopnia dojrzałości i rozwoju umysłowego, z uwzględnieniem okoliczności, że może mieć on ograniczoną wiedzę o faktycznej sytuacji w kraju pochodzenia. Jest ono przeprowadzane przez pracownika UdSC, który spełnia określone wymogi¹⁰.

Małoletniego bez opieki przesłuchuje się w obecności następujących osób:

- kuratora, który może zadawać pytania lub zgłaszać uwagi;
- wskazanej przez niego osoby dorosłej, jeżeli nie utrudni to postępowania;
- psychologa lub pedagoga, który sporządza opinię o stanie psychofizycznym małoletniego.

Istnieje możliwość utrwalenia przebiegu przesłuchania za pomocą urządzenia rejestrującego obraz lub dźwięk.

Jeśli istnieją wątpliwości, co do rzeczywistego wieku małoletniego i ma on być w związku z tym poddany badaniom lekarskim, termin przesłuchania będzie raczej wyznaczony po badaniach, gdy jego wiek będzie już potwierdzony.

Procedura określenia wieku ubiegającego się o nadanie statusu uchodźcy małoletniego bez opieki

Wiek podany przez cudzoziemca wpisywany jest do jego wniosku o nadanie statusu uchodźcy. Wniosek jest następnie rejestrowany w systemie informatycznym, prowadzonym na podstawie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej¹¹.

10. Pracownik Urzędu do Spraw Cudzoziemców musi spełniać co najmniej jeden z następujących warunków:

- ukończenie studiów wyższych magisterskich na kierunku prawo i posiadanie 2-letniego stażu pracy w instytucjach, których zakres działania obejmuje opiekę nad dzieckiem;
- ukończenie studiów wyższych magisterskich lub wyższych zawodowych i posiadanie 2-letniego stażu pracy w administracji

publicznej oraz przeszkolenia w zakresie prowadzenia postępowań w sprawie nadania statusu uchodźcy z udziałem małoletnich;

- ukończenie studiów wyższych magisterskich na kierunkach: pedagogika, psychologia lub socjologia oraz posiadanie 2-letniego stażu pracy w administracji publicznej.

11. j.t. Dziennik Ustaw z 2012r. poz. 680, z późn. zm.

Procedura określania wieku przeprowadzana jest w przypadku wątpliwości dotyczących wieku cudzoziemca podającego się za małoletniego. Badania lekarskie mające określić rzeczywisty wiek cudzoziemca przeprowadzane są za zgodą małoletniego lub za zgodą jego przedstawiciela ustawowego.

W/w badania lekarskie mogą być przeprowadzone tylko i wyłącznie w przypadku, gdy ustalenie rzeczywistego wieku cudzoziemca nie jest możliwe na podstawie zgromadzonej w sprawie dokumentacji, dotyczącej jego identyfikacji.

Wynik badania lekarskiego powinien wskazywać wiek osoby badanej i podawać granicę błędu. W przypadku, gdy po przeprowadzeniu badania lekarskiego nadal istnieją wątpliwości co do rzeczywistego wieku cudzoziemca, traktuje się go jako małoletniego.

W razie braku zgody na przeprowadzenie wyżej wymienionych badań, cudzoziemca uważa się za osobę pełnoletnią.

Jeśli określanie wieku przeprowadzane jest na etapie składania wniosku o nadanie statusu uchodźcy, do wniosku wpisywany jest wiek wynikający z przeprowadzonego badania. Wyniki badania są załączane do akt sprawy. Jeśli szacowanie wieku prowadzone jest już na etapie procedury przed Szeferem UdSC, we wniosku pozostaje wpisany wiek, podany przez cudzoziemca funkcjonariuszowi Straży Granicznej, wynik badania lekarskiego załączany jest do akt sprawy, a wiek cudzoziemca zmieniany jest w systemie informatycznym, w którym zarejestrowany jest wniosek.

Przeprowadzenie badań lekarskich zapewnia Szefer Urzędu, a w przypadku, gdy wątpliwości, co do wieku cudzoziemca powstały podczas składania wniosku – organ przyjmujący wniosek, czyli Straż Graniczna.

Przed wykonaniem badania cudzoziemiec jest informowany w języku, który jest dla niego zrozumiały, o sposobie przeprowadzenia badania i ewentualnych konsekwencjach uzyskanego wyniku, oraz konsekwencjach odmowy poddania się takiemu badaniu. W celu określenia wieku osoby, oraz w celu zwiększenia prawdopodobieństwa jego prawidłowego oszacowania, wykonuje się łącznie n.w. badania:

- **badanie ogólne** mające na celu określenie stopnia rozwoju fizjologicznego poprzez analizę danych antropometrycznych badanej osoby (wzrost, waga, itp. – porównanie z typem konstytucyjnym). Badanie ogólne ma także na celu określenie ewentualnych wad rozwojowych oraz ewentualną identyfikację chorób (także tych przebytych), które mogą mieć wpływ na prawidłową ocenę wieku badanej osoby.
- **badanie radiologiczne** kości lewego nadgarstka – mające na celu określenie stopnia rozwoju układu kostnego – stopnia ukostnienia (osyfikacji); w przypadku przeprowadzania badań radiologicznych zastosowanie mają wszelkie ograniczenia wynikające z przeciwwskazań dla stosowania tej metody;
- **badanie stomatologiczne**, na podstawie którego określa się wiek poprzez analizę zdjęcia pantomograficznego – faz mineralizacji zębów.

Wyspecjalizowana jednostka naukowo-badawcza dokonuje oceny zdjęć rtg i wydaje ostateczną ekspertyzę/opinię.

Cudzoziemca uważa się za osobę w wieku określonym dolną granicą błędu dla oszacowanego badaniem wieku; w przypadku, gdy w wyniku przeprowadzenia badań lekarskich wiek osoby oszacowano na powyżej 18 lat, a z przyjętej granicy błędu wynika, że osoba może mieć poniżej 18 lat – osobę taką traktuje się jako osobę małoletnią. W przypadku, gdy po przeprowadzeniu badania lekarskiego nadal istnieją wątpliwości co do rzeczywistego wieku cudzoziemca, traktuje się go jako małoletniego (tzw. przywilej wątpliwości).

Średnia długość trwania procedury uchodźczej w przypadku małoletniego bez opieki

Średnia długość trwania procedury o nadanie małoletniemu statusu uchodźcy w Polsce to 6 miesięcy. Procedury w sprawach małoletnich, co do których wieku istnieją wątpliwości, trwają z reguły dłużej niż tych, których wiek jest pewny, ponieważ trzeba przeprowadzić szacowanie wieku, co wymaga dodatkowego czasu.

2.6. Opieka i określanie wieku w przypadku małoletnich bez opieki, którzy nie ubiegają się o nadanie statusu uchodźcy

Małoletni cudzoziemcy bez opieki, którzy nie są w procedurze uchodźczej, są umieszczani – w zależności od okoliczności – albo w placówkach pieczy zastępczej (najczęściej), albo w ośrodkach strzeżonych (w uzasadnionych przypadkach oraz pod warunkiem że mają ukończone 15 lat). W każdym przypadku sąd opiekuńczy decyduje o typie placówki, w jakiej ma się znaleźć małoletni oraz wyznacza kuratora, reprezentującego małoletniego w postępowaniach administracyjnych. Zakres uprawnień kuratora zależy od decyzji sądu; nie ma przeszkód, aby ta sama osoba reprezentowała małoletniego w różnych sprawach związanych z jego pobyt w Polsce lub organizacją powrotu do państwa pochodzenia. W praktyce jednak zdarza się tak, że zwłaszcza w przypadku spraw trudnych i długotrwałych, funkcję kuratora sprawują kolejno różne osoby.

Personel placówki, w której przebywa małoletni, sprawuje nad nim opiekę faktyczną, obejmującą zapewnienie potrzeb bytowych, zdrowotnych, dostępu do edukacji i pomocy prawnej.

Procedura określania wieku nieubiegającego się o nadanie statusu uchodźcy małoletniego bez opieki

Pierwsze informacje na temat wieku i braku opieki zapisywane są w protokole zatrzymania.

Procedurę określenia wieku przeprowadza się w przypadku wątpliwości organu co do wieku podawanego przez cudzoziemca. Wiek uzyskany

na skutek wyników badań zastępuje w aktach wiek podawany przez cudzoziemca.

Zgodnie z ustawą o cudzoziemcach, w przypadku wątpliwości dotyczących wieku cudzoziemca przyjmowanego do strzeżonego ośrodka lub aresztu dla cudzoziemców, który podaje się za małoletniego, poddaje się go, za jego zgodą lub za zgodą jego przedstawiciela ustawowego, badaniom lekarskim w celu ustalenia rzeczywistego wieku cudzoziemca. Wyniki badań lekarskich powinny informować o granicy błędu.

W przypadku braku zgody na przeprowadzenie badań lekarskich cudzoziemca podającego się za małoletniego uważa się za osobę pełnoletnią.

Badania w celu ustalenia rzeczywistego wieku cudzoziemca przeprowadza się również w przypadku zaistnienia uzasadnionych wątpliwości co do rzeczywistego wieku cudzoziemca:

- przebywającego w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców, a także w placówce opiekuńczo-wychowawczej,
- który nie przebywa w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej, wobec którego realizowane są czynności zmierzające do wykonania decyzji o zobowiązaniu do powrotu.

Pozostałe zasady dotyczące oceny wieku zostały opisane w pkt 2.5.

2.7 Zezwolenie na pobyt dla małoletnich bez opieki

(ubiegających się oraz nieubiegających się o nadanie statusu uchodźcy)

Przepisy ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach nie przewidują odrębnej podstawy legalizacji pobytu dla małoletnich cudzoziemców przebywających w Polsce bez opieki. Tacy cudzoziemcy mają możliwość legalizacji pobytu w Polsce na ogólnych zasadach.

W wyniku prowadzonego postępowania o zobowiązanie do powrotu, lub też w wyniku odrębnego postępowania małoletni może uzyskać zgodę na pobyt w Polsce ze względów humanitarnych z uwagi na przesłanki związane z zabezpieczeniem jego

praw w szczególności w oparciu o Konwencję Praw Dziecka, ale także w oparciu o Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzoną w Rzymie dnia 4 listopada 1950r. (uzyskując dokument „karta pobytu”) lub zgodę na pobyt tolerowany w związku z niemożnością przeprowadzenia wydalenia do kraju pochodzenia (uzyskując dokument „zgoda na pobyt tolerowany”). Obydwu zezwoleń udziela Straż Graniczna w trybie bezwioskowym (postępowania prowadzone z urzędu).

Poszanowanie praw dziecka określonych Konwencją ONZ o prawach dziecka

Małoletni cudzoziemcy przebywający w Polsce nielegalnie mogą ubiegać się o udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy, o którym mowa w art. 187 pkt 7 ustawy o cudzoziemcach. Zgodnie z treścią art. 187 pkt 7 ww. ustawy zezwolenia na pobyt czasowy ze względu na inne okoliczności można udzielić cudzoziemcowi, jeżeli:

- jego wyjazd z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej naruszałby prawa dziecka, określone w Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526, z 2000 r. Nr 2, poz. 11 oraz z 2013 r. poz. 677), w stopniu istotnie zagrażającym jego rozwojowi psychofizycznemu, a cudzoziemiec przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nielegalnie.

Na podstawie art. 191 ust. 1 pkt 4 ww. ustawy udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy, o którym mowa w art. 187 pkt 7 odmawia się cudzoziemcowi, gdy:

- 1) nie spełnia on wymogów udzielenia mu zezwolenia na pobyt czasowy ze względu na deklarowany cel pobytu lub okoliczności, które są podstawą ubiegania się o to zezwolenie, nie uzasadniają jego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez okres dłuższy niż 3 miesiące lub
- 4) wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, lub
- 5) w postępowaniu w sprawie udzielenia mu zezwolenia na pobyt czasowy:

- a) złożył on wniosek zawierający nieprawdziwe dane osobowe lub fałszywe informacje lub dołączył do niego dokumenty zawierające takie dane lub informacje, lub
- b) zeznał on nieprawdę lub zataił prawdę albo podrobił lub przerobił dokument w celu użycia go jako autentycznego lub takiego dokumentu używał jako autentycznego.

Zezwolenie na pobyt czasowy z uwagi na ww. okoliczności udzielane jest na wniosek cudzoziemca. W celu uzyskania ww. zezwolenia pobytowego, cudzoziemiec wolniony jest z wymogu spełniania ogólnych warunków migracyjnych, takich jak posiadanie zapewnionego w Polsce miejsca zamieszkania, ubezpieczenia zdrowotnego oraz dochodu albo środków finansowych wystarczających na pokrycie kosztów utrzymania. Zezwolenie to udzielane jest każdorazowo na okres niezbędny do realizacji celu pobytu, przekraczający 3 miesiące, jednak nie dłuższy niż 3 lata.

Po upływie 5 lat pobytu na podstawie ww. zezwolenia cudzoziemiec będzie miał możliwość ubiegania się o udzielenie zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE, na warunkach określonych w rozdziale 2 ustawy o cudzoziemcach. Powyższe zezwolenie pobytowe udzielane jest zgodnie z zasadami przewidzianymi w Dyrektywie Rady 2003/109/WE z dnia 25 listopada 2003 r. dotyczącej statusu obywateli państw trzecich będących rezydentami długoterminowymi.

Cudzoziemcy, w stosunku do których zachodzą przesłanki do wydania im decyzji o zobowiązaniu do powrotu (np. przebywają w Polsce pomimo braku dokumentu uprawniającego do pobytu na tym terytorium), w sytuacji gdy wydanie takiej decyzji skutkowałoby naruszeniem praw dziecka, określonych w Konwencji o prawach dziecka, w stopniu istotnie zagrażającym rozwojowi psychofizycznemu dziecka, mają możliwość uzyskania krajowej formy ochrony przed zastosowaniem środków o charakterze wydaleniowym w postaci zgody na pobyt ze względów humanitarnych.

W myśl art. 303 ust 1 pkt 2 oraz 330 ust. 1 pkt 3 ustawy o cudzoziemcach decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu nie wydaje się, natomiast decyzji wydanej nie wykonuje się, gdy cudzoziemcowi udzielono zgody na pobyt ze względów humanitarnych lub zachodzą przesłanki do jej udzielenia.

Zgodnie z art. 348 ww. ustawy cudzoziemcowi udziela się zgody na pobyt ze względów humanitarnych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli zobowiązanie go do powrotu:

- 1) może nastąpić jedynie do państwa, w którym, w rozumieniu Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r.:
 - a) zagrożone byłoby jego prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego lub
 - b) mógłby on zostać poddany torturom albo nie-ludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, lub
 - c) mógłby być zmuszony do pracy, lub
 - d) mógłby być pozbawiony prawa do rzetelnego procesu sądowego albo być ukarany bez podstawy prawnej, lub
- 2) naruszałoby jego prawo do życia rodzinnego lub prywatnego, w rozumieniu przepisów Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., lub
- 3) naruszałoby prawa dziecka, określone w Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., w stopniu istotnie zagrażającym jego rozwojowi psychofizycznemu.

Na podstawie art. 349 ww. ustawy:

1. Cudzoziemcowi odmawia się udzielenia zgody na pobyt ze względów humanitarnych, jeżeli istnieją poważne podstawy, aby sądzić, że:
 - 1) popełnił zbrodnię przeciwko pokojowi, zbrodnię wojenną lub zbrodnię przeciwko ludzkości, w rozumieniu prawa międzynarodowego, lub
 - 2) jest winny działań sprzecznych z celami i zasadami Narodów Zjednoczonych określonymi w Preambule i art. 1 i 2 Karty Narodów Zjednoczonych, lub
 - 3) popełnił na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zbrodnię lub popełnił poza tym terytorium czyn, który jest zbrodnią według prawa polskiego, lub
 - 4) stanowi zagrożenie dla obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, lub
 - 5) podzegał albo w inny sposób brał udział

w popełnieniu zbrodni lub czynów, o których mowa w pkt 1-3.

2. Cudzoziemcowi, który przed przybyciem na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej popełnił inny niż określony w pkt 1-3 czyn, który według prawa polskiego jest przestępstwem zagrożonym karą pozbawienia wolności, można odmówić udzielenia zgody na pobyt ze względów humanitarnych, jeżeli opuścił on kraj pochodzenia wyłącznie w celu uniknięcia kary.

Cudzoziemcy, przebywający na terytorium Polski na podstawie krajowej formy ochrony w postaci zgody na pobyt ze względów humanitarnych przez nieprzerwany okres co najmniej 5 lat, mają możliwość ubiegania się o udzielenie zezwolenia na pobyt stały (art. 195 ust. 1 pkt 6 ww. ustawy). Powyższe zezwolenie pobytowe udzielane jest bez konieczności spełniania przez cudzoziemców ogólnych warunków migracyjnych, takich jak zapewnione w Polsce miejsce zamieszkania, ubezpieczenie zdrowotne oraz dochód albo środki finansowe wystarczające na pokrycie kosztów utrzymania.

Ofiary handlu ludźmi

W przypadku małoletnich bez opieki, będących ofiarami handlu, zastosowanie będą mieć przepisy ustawy o cudzoziemcach, regulujące legalizację pobytu ofiar handlu ludźmi (Rozdział 9 „Pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej cudzoziemców będących ofiarami handlu ludźmi”).

Zgodnie z przywołaną ustawą, cudzoziemcy (w tym małoletni) przebywający na terytorium Polski nielegalnie kiedy zostają zidentyfikowani jako ofiary handlu ludźmi mają prawo do czasu na zastanowienie („reflection period”) a w przypadku podjęcia współpracy z organem ścigania również do zezwolenia na pobyt czasowy (w dalszej kolejności – również prawo do pobytu stałego).

Na podstawie art. 170 – 175 wyżej wymienionej ustawy cudzoziemcowi, w stosunku do którego istnieje domniemanie, że jest ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu art. 115 § 22 Kodeksu karnego, wydaje się zaświadczenie potwierdzające istnienie tego

domniemania. Pobyt cudzoziemca na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej uważa się za legalny przez okres ważności wydanego mu zaświadczenia tj. przez okres 3 miesięcy od dnia wydania zaświadczenia (a w przypadku małoletnich przez okres 4 miesięcy). Zaświadczenie jest wydawane przez organ właściwy do prowadzenia postępowania w sprawie przestępstwa handlu ludźmi tj. przez Policję lub Straż Graniczną lub prokuratora. W tym czasie cudzoziemiec nie może aktywnie, dobrowolnie i z własnej inicjatywy nawiązywać kontaktów z osobami podejrzanymi o popełnienie przestępstwa handlu ludźmi. O powyższych postanowieniach cudzoziemiec jest pouczany na piśmie w języku dla niego zrozumiałym przez organ wydający przedmiotowe zaświadczenie (art. 173 uoc).

Oprócz legalnego pobytu zaświadczenie uprawnia ofiarę handlu ludźmi również do:

- a) otrzymania świadczeń w formie interwencji kryzysowej, schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego, zgodnie z art. 5a ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej¹²;
- b) niezwłocznego zwolnienia ze strzeżonego ośrodka lub aresztu dla cudzoziemców (art. 406 ust 1 pkt 4 uoc). Ponadto, cudzoziemiec przebywający na terytorium RP na podstawie zaświadczenia nie może zostać zobowiązany do powrotu (art. 303 ust 1 pkt 12 uoc), a w przypadku gdyby decyzja o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu była wcześniej wydana, nie może zostać wykonana (art. 330 ust 1 pkt 5 uoc). Wykonaniu nie podlegają również tego rodzaju decyzje wydawane przez organy innych państw członkowskich (art. 386 pkt 3b uoc). Przez okres ważności zaświadczenia zawieszono jest także obowiązywanie wpisu danych ofiary w wykazie cudzoziemców, których pobyt na terytorium RP jest niepożądany (art. 437 ust. 1 pkt 4 uoc).

Zgodnie z art. 176 i nast. powołanej ustawy zezwolenia na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi udziela się cudzoziemcowi, jeżeli łącznie spełnia następujące warunki:

- 1) przebywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) podjął współpracę z organem właściwym do prowadzenia postępowania w sprawie o przestępstwo, o którym mowa w art. 189a § 1 Kodeksu karnego;

- 3) zerwał kontakty z osobami podejrzanymi o popełnienie przestępstwa, o którym mowa w art. 189a § 1 Kodeksu karnego.

Zezwolenie na pobyt czasowy udziela cudzoziemcowi na jego wniosek wojewoda właściwy ze względu na miejsce pobytu cudzoziemca, w drodze decyzji (art. 104 uoc).

Cudzoziemiec przebywający na terytorium RP na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy dla ofiar handlu ma prawo do:

- a) zwolnienia z obowiązku posiadania zezwolenia na pracę, zgodnie z art. 87 ust 2 pkt 1 ustawy z dn. 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy¹³;
- b) korzystania z nauki m.in. w publicznych szkołach dla dorosłych, publicznych szkołach policealnych, publicznych szkołach artystycznych, publicznych placówkach oraz publicznych zakładach kształcenia nauczycieli zgodnie z art. 94a ust 2 pkt 11 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty¹⁴;
- c) otrzymania świadczeń w formie interwencji kryzysowej, schronienia, posiłku, niezbędnego ubrania oraz zasiłku celowego – art. 5a ustawy o pomocy społecznej;
- d) niezwłocznego zwolnienia ze strzeżonego ośrodka lub aresztu dla cudzoziemców (art. 406 pkt 4 uoc).

Ponadto, cudzoziemiec przebywający na terytorium RP na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi nie może zostać zobowiązany do powrotu (art. 303 ust 1 pkt 5 uoc). Uprzednio wydana w tej sprawie decyzja wygasa z mocy prawa (art. 306 pkt 2 uoc), a toczące się postępowanie ulega zawieszeniu (art. 305 ust 1 uoc). Decyzja o zobowiązaniu ofiary do powrotu nie podlega wykonaniu także w przypadku gdy wydaje ją organ innego państwa członkowskiego (art. 386 pkt 2 uoc).

Dane ofiar, którym udzielono przedmiotowego zezwolenia, nie są umieszczane w wykazie cudzoziemców, których pobyt na terytorium RP jest niepożądany, a w przypadku ich umieszczenia są one usuwane (art. 436 ust 1 pkt 5 i ust 2 uoc).

Zezwolenie na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi cofa się m.in. w przypadku, gdy ustał cel pobytu, ze względu na który zezwolenie zostało

udzielone lub gdy cudzoziemiec przestał spełniać wymogi niezbędne do udzielenia zezwolenia ze względu na deklarowany cel pobytu, w szczególności gdy cudzoziemiec zaprzestał współpracy z organem właściwym do prowadzenia postępowania w sprawie o przestępstwo handlu ludźmi, lub jeżeli postępowanie to zostało zakończone (art. 180 pkt 1 uoc). Zezwolenie może być również cofnięte, gdy wystąpi jedna z poniższych okoliczności:

- a) wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- b) w postępowaniu w sprawie udzielania cudzoziemcowi zezwolenia na pobyt czasowy:
 - złożył on wniosek zawierający nieprawdziwe dane osobowe lub fałszywe informacje lub dołączył do niego dokumenty zawierające takie dane lub informacje, lub
 - zeznał on nieprawdę lub zataił prawdę albo podrobił lub przerobił dokument w celu użycia go jako autentycznego lub takiego dokumentu używał jako autentycznego (art. 180 pkt 2 uoc).

Na podstawie art. 178 ww. ustawy udzielenia zezwolenia na pobyt czasowy, o którym mowa w art. 176 (a więc zezwolenia na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi) odmawia się cudzoziemcowi, gdy:

- 1) nie spełnia on wymogów udzielenia mu zezwolenia na pobyt czasowy ze względu na deklarowany cel pobytu lub okoliczności, które są podstawą ubiegania się o to zezwolenie, nie uzasadniają jego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez okres dłuższy niż 3 miesiące, lub
- 4) wymagają tego względy obronności lub bezpieczeństwa państwa lub ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, lub
- 5) w postępowaniu w sprawie udzielenia mu zezwolenia na pobyt czasowy:
 - a) złożył on wniosek zawierający nieprawdziwe dane osobowe lub fałszywe informacje lub dołączył do niego dokumenty zawierające takie dane lub informacje, lub
 - b) zeznał on nieprawdę lub zataił prawdę albo podrobił lub przerobił dokument w celu użycia go jako autentycznego lub takiego dokumentu używał jako autentycznego.

Zezwolenia na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi udziela się na okres co najmniej 6 miesięcy, maksymalnie do 3 lat. Organ prowadzący postępowanie

w sprawie udzielenia cudzoziemcowi zezwolenia na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi zapewnia cudzoziemcowi, który nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim, możliwość korzystania z pomocy tłumacza.

W myśl art. 195 ust. 1 pkt 5 ww. ustawy zezwolenia na pobyt stały udziela się cudzoziemcowi na czas nieoznaczony, na jego wniosek, jeżeli:

- jest ofiarą handlu ludźmi w rozumieniu art. 115 § 22 Kodeksu karnego i:
- a) przebywał na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bezpośrednio przed złożeniem wniosku o udzielenie mu zezwolenia na pobyt stały przez okres nie krótszy niż 1 rok na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi,
 - b) współpracował z organami ścigania w postępowaniu karnym w sprawie o przestępstwo, o którym mowa w art. 189a § 1 Kodeksu karnego,
 - c) ma uzasadnione obawy przed powrotem do państwa pochodzenia, potwierdzone przez prokuratora prowadzącego postępowanie w sprawie o przestępstwo, o którym mowa w art. 189a § 1 Kodeksu karnego.

W przypadku ofiar handlu ludźmi (na podstawie art. 260 ust 1 pkt 2 uoc) cudzoziemcowi (oferze handlu ludźmi) może być wydany polski dokument tożsamości, jeśli spełni poniższe warunki:

- przebywa na terytorium RP na podstawie zaświadczenia potwierdzającego domniemanie, że jest ofiarą handlu ludźmi,
- nie posiada dokumentu podróży i nie jest możliwe otrzymanie przez niego innego dokumentu potwierdzającego tożsamość,
- złoży wniosek o wydanie takiego dokumentu – przy czym składając wniosek jest zwolniony z obowiązku przedstawienia ważnego dokumentu podróży lub innego dokumentu potwierdzającego tożsamość (art. 231 ust 4 uoc).

Polski dokument tożsamości jest ważny przez okres 1 roku od dnia wydania (art. 262 uoc) i w okresie swojej ważności potwierdza tożsamość cudzoziemca podczas jego pobytu na terytorium RP lecz nie potwierdza jego obywatelstwa. W związku z tym, nie uprawnia do przekraczania granic (art. 261 ust 1 i 2 uoc).

W przypadku małoletniej ofiary handlu ludźmi o powyższy dokument może wystąpić kurator ustanowiony w tym celu przez sąd rodzinny.

13. Dziennik Ustaw z 2013 r. poz. 674, jednolity tekst.

14. Dziennik Ustaw z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, jednolity tekst.

Faktyczne możliwości zalegalizowania pobytu przewidziane w prawie polskim często są ograniczane przez konkretne okoliczności, w jakich znajduje się małoletni cudzoziemiec bez opieki. Należy pamiętać, że nie jest to jednolita grupa. Podstawowym problemem może być brak dokumentów potwierdzających tożsamość dziecka (akt urodzenia nie jest uznawany jako dokument potwierdzający tożsamość z racji braku zdjęcia osoby, dla której został wystawiony). Ten problem występuje często m.in. w przypadku dzieci urodzonych już w Polsce przez matki o nieuregulowanym statusie prawnym.

Najłatwiejsza do rozwiązania z punktu widzenia legalizacji pobytu jest sytuacja dziecka porzuconego przez rodziców o nieustalonej tożsamości i obywatelstwie, ponieważ zgodnie z art. 15 ustawy

z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim¹⁵, małoletni nabywa obywatelstwo polskie, gdy został znaleziony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a jego rodzice są nieznanymi. Ponadto, małoletni nabywa obywatelstwo polskie przez urodzenie, w przypadku gdy urodził się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a jego rodzice są nieznanymi, nie posiadają żadnego obywatelstwa lub ich obywatelstwo jest nieokreślone (art. 14 ust.2 ww ustawy).

Ustawodawca zagwarantował też możliwość udzielenia zezwolenia na pobyt czasowy ze względu na tzw. inne okoliczności cudzoziemcowi, który jest urodzonym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej małoletnim dzieckiem cudzoziemca przebywającym na tym terytorium bez opieki (art. 186 ust 1 pkt 2 ustawy o cudzoziemcach).

2.8 Zezwolenia na pobyt (czasowy) udzielane małoletnim bez opieki, których wnioski uchodźcze zostały rozpatrzone pozytywnie

(np. status uchodźcy, zezwolenie na pobyt wystawione z innych przyczyn niż ochrona międzynarodowa, etc.)

Kwestie związane ze statusem uchodźcy i ochroną uzupełniającą uregulowane są w ustawie z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcomi ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Zgodnie z art. 13 ww. ustawy, cudzoziemcowi nadaje się status uchodźcy, jeżeli na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem¹⁶ w kraju pochodzenia z powodu rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej nie może lub nie chce korzystać z ochrony tego kraju.

Cudzoziemcowi, który nie spełnia warunków do nadania statusu uchodźcy, udziela się ochrony uzupełniającej (zgodnie z art. 15 ustawy), w przypadku, gdy powrót do kraju pochodzenia może narazić go na rzeczywiste ryzyko doznania poważnej krzywdy przez:

1) orzeczenie kary śmierci lub wykonanie egzekucji,

2) tortury, nieludzkie lub poniżające traktowanie albo karanie,

¹⁵ Dziennik Ustaw z 2012 r., poz. 161 z późn. zmianami

¹⁶ Prześladowanie, o którym mowa, musi: 1) ze względu na swoją istotę lub powtarzalność stanowić poważne naruszenie praw człowieka, w szczególności praw, których uchylenie jest niedopuszczalne zgodnie z art. 15 ust. 2 Konwencji o ochronie praw człowieka i pod-

stawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 i 285, z późn. zm. 2) być kumulacją różnych działań lub zaniechań, w tym stanowiących naruszenie praw człowieka, których oddziaływanie jest równie dotkliwe jak prześladowania, o których mowa w pkt 1.

3) poważne i zindywidualizowane zagrożenie dla życia lub zdrowia wynikające z powszechnego stosowania przemocy wobec ludności cywilnej w sytuacji międzynarodowego lub wewnętrznego konfliktu zbrojnego i ze względu na to ryzyko nie może lub nie chce korzystać z ochrony kraju pochodzenia.

Organ przyjmujący wniosek o nadanie statusu uchodźcy wydaje wnioskodawcy – małoletniemu cudzoziemcowi bez opieki tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca, zwane dalej „zaświadczeniem tożsamości”, ważne przez okres 30 dni. Po upływie ważności pierwszego zaświadczenia tożsamości Szef Urzędu do spraw Cudzoziemców wydaje kolejne zaświadczenia tożsamości, ważne przez okresy nie dłuższe niż 6 miesięcy, do czasu zakończenia postępowania w sprawie nadania statusu uchodźcy.

Zaświadczenie tożsamości, w okresie swojej ważności, potwierdza tożsamość osoby, której zostało wydane, i uprawnia tę osobę do pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Cudzoziemcowi, który posiada status uchodźcy lub korzysta z ochrony uzupełniającej, przysługują uprawnienia cudzoziemca, któremu udzielono zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, o ile przepisy ustawy lub innych ustaw nie stanowią inaczej. Cudzoziemcowi, który posiada status uchodźcy lub korzysta z ochrony uzupełniającej, nie można wydać decyzji o zobowiązaniu do opuszczenia terytorium Rzeczypospolitej Polskiej ani decyzji o wydaleniu, bez pozbawienia tego statusu lub ochrony.

Cudzoziemcowi, któremu nadaje się status uchodźcy, wydaje się dokument podróży przewidziany w Konwencji Genewskiej (ważny przez okres 2 lat) i kartę pobytu ważną przez okres 3 lat od dnia wydania (po upływie terminu ważności karty wydawana jest kolejna, ważna przez kolejne 3 lata).

Cudzoziemcowi, któremu udziela się ochrony uzupełniającej, wydaje się kartę pobytu ważną przez okres 2 lat od dnia wydania (po upływie terminu ważności – kolejną kartę, również na okres 2-letni).

Zgodnie z Art. 195 ust. 1 ustawy o cudzoziemcach, zezwolenia na pobyt stały udziela się cudzoziemcowi na czas nieoznaczony, na jego wniosek, m.in. jeżeli: bezpośrednio przed złożeniem wniosku o udzielenie mu zezwolenia na pobyt stały przebywał nieprzerwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej przez okres nie krótszy niż 5 lat¹⁷ na podstawie statusu uchodźcy, ochrony uzupełniającej lub zgody na pobyt ze względów humanitarnych. W przypadku, w którym cudzoziemiec jest osobą małoletnią bez opieki – wniosek o udzielenie mu zezwolenia na pobyt stały składa kurator.

¹⁷ Do wymaganego okresu 5 lat pobytu, cudzoziemcowi przebywającemu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie statusu uchodźcy, ochrony uzupełniającej, wlicza się okres pobytu

cudzoziemca na tym terytorium w toku postępowania w sprawie nadania statusu uchodźcy, nawet jeżeli przebywał w tym okresie w strzeżonym ośrodku lub areszcie dla cudzoziemców.

3

Rozwiązania w zakresie przyjmowania małoletnich cudzoziemców bez opieki w Polsce

3.1 Rozwiązania w zakresie przyjmowania
i opieki, poszukiwanie „trwałego rozwiązania”
> 33

3.2 Zakwaterowanie i inne
świadczenia materialne przy przyjęciu
> 36

3.3 Dostęp do pomocy prawnej
> 40

3.4 Opieka zdrowotna
> 41

3.5 Edukacja
> 43

3.6 Dostęp do wsparcia
w zakresie zatrudnienia
> 46

3.7 Inne środki integracyjne
> 48

3.8 Cofnięcie wsparcia
w zakresie przyjęcia i integracji
> 48

3.9 Zidentyfikowane wyzwania
i dobre praktyki
> 48

3.0 Rozwiązania w zakresie przyjmowania małoletnich cudzoziemców bez opieki w Polsce

3.1 Rozwiązania w zakresie przyjmowania i opieki, poszukiwanie „trwałego rozwiązania”

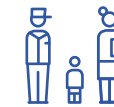
W Polsce nie ma jednego aktu prawnego, regulującego w sposób kompleksowy złożoną sytuację dzieci cudzoziemskich, pozostających bez opieki. Poszczególne aspekty ich pobytu w Polsce regulowane są albo w sposób bardzo ogólny, bo odnoszący się do wszystkich cudzoziemców, albo w sposób bardziej uwzględniający sytuację cudzoziemców małoletnich; bardzo rzadko w przepisach mowa bezpośrednio o małoletnich cudzoziemcach bez opieki. Ponadto, w wielu przypadkach wobec małoletnich cudzoziemców bez opieki stosuje się przepisy regulujące poszczególne kwestie odnoszące się do małoletnich obywateli polskich. Większość z obowiązujących aktów prawnych zostało przywołanych w tekście niniejszego raportu.

Najlepiej umocowane w ramach prawnych i najbardziej kompleksowo uregulowane są kwestie dotyczące przyjmowania małoletnich cudzoziemców bez opieki ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy.

Za przyjmowanie małoletnich cudzoziemców bez opieki w Polsce są odpowiedzialne następujące instytucje:

- Straż Graniczna,
- Urząd do Spraw Cudzoziemców,
- Sądy – Wydziały Rodzinne i Nieletnich,
- Urzędy Wojewódzkie,
- Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie.

W przypadku małoletnich cudzoziemców bez opieki ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy podział obowiązków (i podział kosztów) przedstawia się następująco:

PRZYJĘCIE

- Straż Graniczna przyjmuje wniosek o nadanie statusu uchodźcy złożony przez małoletniego bez opieki i występuje niezwłocznie do właściwego dla miejsca pobytu małoletniego sądu z wnioskiem o ustanowienie kuratora do reprezentowania małoletniego w postępowaniu w sprawie nadania statusu uchodźcy i umieszczenie małoletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej;
- Straż Graniczna doprowadza małoletniego bez opieki do placówki opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego;
- przy przyjęciu do placówki cudzoziemiec powinien posiadać Tymczasowe Zaświadczenie Tożsamości Cudzoziemca, wydane przez właściwy oddział Straży Granicznej (wyjątek stanowią małoletni przenieszeni z innego państwa członkowskiego na podstawie porozumienia Dublin II);
- jeśli w trakcie pobytu w placówce małoletni kończy 18 lat, a nie wydano mu decyzji ostatecznej w sprawie o nadanie statusu uchodźcy konieczny jest kontakt SG/UdSC w sprawie umieszczenia go w ośrodku dla cudzoziemców;
- małoletni ma prawo do połączenia się z rodziną w ramach procedury dublińskiej (konieczny kontakt SG/UdSC/kurator);

- małeletni ma prawo do dobrowolnego powrotu do kraju pochodzenia (konieczny kontakt SG/UdSC/IOM/kurator).

KOSZTY POBYTU

- koszty pobytu małeletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego pokrywane są ze środków będących w dyspozycji Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców;
- w ww. placówce cudzoziemiec przebywa przez okres 3 miesięcy z możliwością przedłużenia tego okresu, następnie powinno być wydane postanowienie sądu o umieszczeniu małeletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego i w tym przypadku dalsze koszty ponosi wojewoda;
- Urząd do Spraw Cudzoziemców pokrywa koszty pobytu małeletnich zgodnie z fakturami wystawianymi przez placówki opiekuńczo-wychowawcze typu interwencyjnego, a koszty opieki medycznej – do końca procedury statusowej małeletniego cudzoziemca, bez względu na typ placówki opiekuńczo-wychowawczej;
- Ww. faktury zawierają koszty pobytu małeletniego wg stawek ustalanych każdego roku zarządzeniem władz samorządowych dla każdej placówki indywidualnie oraz koszty opieki medycznej łącznie;
- małeletniego, któremu odmówiono nadania statusu uchodźcy, udzielenia ochrony uzupełniającej i zgody na pobyt tolerowany, pozostawia się w placówce do czasu przekazania go organom lub organizacjom kraju pochodzenia, do których zadań statutowych należą sprawy małeletnich – w tym przypadku koszty pobytu małeletniego pokrywa Komendant Główny Staży Granicznej;
- po uzyskaniu przez małeletniego ostatecznej decyzji w sprawie o nadanie statusu uchodźcy koszty pobytu pokrywa powiat.

OPIEKA MEDYCZNA

Cudzoziemcom, w tym małeletnim bez opieki, przysługuje prawo do bezpłatnych świadczeń medycznych od momentu złożenia wniosku w sprawie o nadanie statusu uchodźcy. Osoby te przebywają legalnie na terytorium Polski.

Koszty świadczenia opieki medycznej, do zakończenia postępowania w sprawie nadania statusu uchodźcy decyzją ostateczną, finansowane są z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wewnętrznych, ze środków będących w dyspozycji Szefa Urzędu.

Opieka medyczna obejmuje świadczenia opieki zdrowotnej w zakresie, w jakim osobom objętym obowiązkowym lub dobrowolnym ubezpieczeniem zdrowotnym przysługuje prawo do świadczeń na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 2004r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. z 2008r. Nr 164, poz. 1027, z późn. zm.), z wyjątkiem leczenia uzdrowiskowego albo rehabilitacji uzdrowiskowej.

EDUKACJA

Małeletni, wobec których toczy się postępowanie w sprawie o nadanie statusu uchodźcy, mają takie samo prawo do edukacji do 18 roku życia lub do ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej jak inne dzieci, w tym dzieci cudzoziemskie.

„Trwałe rozwiązanie dla dziecka” uzależnione jest od sytuacji wyjściowej małeletniego bez opieki, tzn. sytuacji, w której znajduje się dziecko, kiedy styka się z instytucjami państwowymi, czyli jest różne w odniesieniu do różnych grup małeletnich cudzoziemców bez opieki. Konieczne jest uwzględnienie różnych losów i odmiennych sytuacji życiowych dzieci cudzoziemskich bez opieki. Najbardziej korzystne dla dziecka jest odszukanie jego rodziny (i/lub powrót do państwa pochodzenia). W przypadku gdy powrót do rodziców nie jest możliwy (są nieznani lub nie jest możliwe ich odnalezienie) „trwałym rozwiązaniem” będzie zapewnienie małeletniemu jak najlepszej opieki w Polsce.¹⁸ Z punktu widzenia „trwałości” rozwiązania najbardziej korzystna wydaje się być adopcja¹⁹ (zwłaszcza w przypadku bardzo małych dzieci) choć nie jest to rozwiązanie stosowane powszechnie; jeżeli adopcja nie jest możliwa – umieszczenie małeletniego bez opieki w placówce opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego lub w rodzinie zastępczej (jeśli nie jest możliwy bezpieczny powrót do państwa pochodzenia i do własnej rodziny).

Dla zabezpieczenia najlepszego interesu dziecka konieczne jest prowadzenie działań dwutorowo. Z jednej strony konieczne jest szybkie podejmowanie decyzji, tak aby dziecko nie było pozostawione w sytuacji zawieszenia i niepewności. Działania te powinny obejmować zapewnienie dziecku bezpiecznego schronienia, reprezentacji prawnej, opieki medycznej i innych potrzebnych w danej sytuacji działań doraźnych. Z drugiej strony, należy poszukiwać trwałego rozwiązania dla dziecka, które będzie wyrazem realizacji jego najlepszego interesu w długiej perspektywie czasowej. Wszystkie podejmowane kroki powinny opierać się na wnikliwej i wszechstronnej analizie sytuacji dziecka z uwzględnieniem oceny jego sytuacji rodzinnej²⁰.

Uwzględniając złożoność losów i sytuacji różnych grup małeletnich cudzoziemców bez opieki nie- zwykle trudno jest określić czas, jakiego właściwe organy potrzebują na podjęcie decyzji w sprawie trwałych rozwiązań dla małeletnich bez opieki w najlepiej pojętym interesie dziecka. O losie

dziecka cudzoziemskiego, które styka się z instytucjami państwowymi, decyduje sąd – na podstawie postanowienia sądu dziecko kierowane jest do odpowiedniego typu placówki. Co do zasady, postanowienia w sprawach małeletnich wydawane są bez zbędnej zwłoki, jednakże w szczególnie skomplikowanych przypadkach podjęcie decyzji w sprawie trwałego rozwiązania wymaga wielu miesięcy.

W przypadku małeletnich cudzoziemców bez opieki ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy decyzje odnośnie trwałych rozwiązań zapadają relatywnie szybko (licząc od dnia złożenia przez nich wniosku). W odniesieniu do pozostałych dzieci znalezienie trwałego rozwiązania zajmuje znacznie więcej czasu. Dzieci cudzoziemskie najczęściej w pierwszej kolejności trafiają do placówek typu interwencyjnego, które nie mogą odmówić ich przyjęcia – pobyt w tego typu placówkach z założenia ma charakter tymczasowy i nie powinien trwać dłużej niż trzy miesiące. W praktyce jednak zdarza się, że dzieci pozostają w nich przez dłuższy czas (m.in. z powodu braku miejsc w placówkach opiekuńczo – wychowawczych), co opóźnia moment, w którym możliwe jest wdrożenie rozwiązania mającego charakter trwały i planowy, dostosowanego do sytuacji dziecka.

W przypadku małeletnich cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy, organ przyjmujący wniosek występuje niezwłocznie do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora do reprezentowania małeletniego w postępowaniu statusowym i umieszczenie dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Sam doprowadza małeletniego do rodziny zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego lub placówki opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego. Małeletni przebywa tam do czasu wydania orzeczenia przez sąd. W przypadku, w którym odmówiono mu nadania statusu uchodźcy i udzielenia ochrony uzupełniającej, pozostawia się go w placówce opiekuńczo – wychowawczej do czasu przekazania go organom lub organizacjom kraju pochodzenia, do których zadań statutowych należą sprawy małeletnich (rozd. 4 ustawy o udzieleniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej).

¹⁸. Ważne jest nie tylko zaspokojenie podstawowych potrzeb bytowych, ale też uregulowanie sytuacji prawnej dziecka.

¹⁹. Adopcja jest możliwa tylko wówczas, gdy rodzice dziecka nie żyją i gdy tę opcję dopuszcza prawo państwa pochodzenia dziecka.

²⁰. Wnioski ze Spotkania ekspertów w ramach projektu Zwiększenie efektywności działań w dziedzinie dobrowolnych powrotów. Faza II, zorganizowanego przez warszawskie Biuro IOM w dniu 24 czerwca 2013 r. – materiał niepublikowany, sprawozdanie, strona 3.

W przypadku zatrzymania małoletniego cudzoziemca przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki (czyli w sytuacji, w której przebywa on nielegalnie):

- 1) Policja – niezwłocznie przekazuje małoletniego cudzoziemca do dyspozycji właściwego ze względu na miejsce jego zatrzymania organu Straży Granicznej;
- 2) Straż Graniczna – występuje do sądu właściwego ze względu na miejsce zatrzymania małoletniego cudzoziemca z wnioskiem o umieszczenie go w placówce opiekuńczo-wychowawczej lub w strzeżonym ośrodku (ale tylko w przypadku cudzoziemca, który ukończył 15 rok życia). Rozpatrując wniosek o umieszczenie w strzeżonym ośrodku małoletniego cudzoziemca przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej bez opieki i kierując się jego dobrem, sąd uwzględni stopień rozwoju fizycznego i psychicznego małoletniego cudzoziemca; jego cechy osobowości, okoliczności zatrzymania oraz

warunki osobiste przemawiające za umieszczeniem małoletniego cudzoziemca w strzeżonym ośrodku.

W przypadku wątpliwości dotyczących wieku cudzoziemca przyjmowanego do strzeżonego ośrodka lub aresztu dla cudzoziemców, który podaje się za małoletniego, poddaje się go, za jego zgodą lub za zgodą jego przedstawiciela ustawowego, badaniom lekarskim w celu ustalenia rzeczywistego wieku cudzoziemca. Wyniki badań lekarskich powinny informować o granicy błędu. W przypadku braku zgody na przeprowadzenie badań lekarskich cudzoziemca podającego się za małoletniego uważa się za osobę pełnoletnią.

Kwestia weryfikacji wieku i określenia, czy wobec danej osoby powinny być stosowane przepisy odnoszące się do dzieci bywa zagadnieniem problematycznym, niemniej w przypadku wątpliwości co do wieku i do czasu jego ustalenia cudzoziemiec jest traktowany jako dziecko.

3.2 Zakwaterowanie i inne świadczenia materialne przy przyjęciu

Typ zakwaterowania i dostęp do innych świadczeń materialnych (pieniężnych lub rzeczowych) przy przyjęciu	Małoletni bez opieki ubiegający się o status uchodźcy	Małoletni bez opieki nieubiegający się o status uchodźcy, w tym ci, którzy wjechali nielegalnie lub są ofiarami handlu ludźmi
Zakwaterowanie z dorosłymi	NIE	Ofiary handlu ludźmi – NIE
Zakwaterowanie w rodzinie zastępczej ²¹	TAK	Ofiary handlu ludźmi oraz małoletni nieubiegający się o azyl – TAK

21. Zgodnie z art. 39 ust. 1, formami rodzinnej pieczy zastępczej są: 1) rodzina zastępcza: a) spokrewniona, b) niezawodowa, c) zawodowa, w tym zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego i zawodowa specjalistyczna; 2) rodzinny dom dziecka. Obydwie te formy zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie, w szczególności zapewniają dostęp do przysługujących świadczeń zdrowotnych, kształcenie (w tym wyrównywanie braków rozwojowych i szkolnych), rozwój uzdolnień i zainteresowań, zaspokajają emocjonalne, bytowe, społeczne i religijne potrzeby dziecka, a także umożliwiają kontakt z osobami bliskimi dziecku, chyba że sąd postanowi inaczej.

Zawodowa rodzina zastępcza pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego przyjmuje dziecko: 1) na podstawie orzeczenia sądu;

2) w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną; 3) na wniosek rodziców, dziecka, lub innej osoby w przypadku bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie. W szczególnie uzasadnionych przypadkach może odmówić przyjęcia dziecka: 1) gdy łączna liczba dzieci umieszczonych w rodzinie przekroczy 3; 2) powyżej 10 roku życia doprowadzonego przez Policję i Straż Graniczną. W rodzinie zastępczej zawodowej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego umieszcza się dziecko do czasu unormowania jego sytuacji, nie dłużej jednak niż na okres 4 miesiące (w szczególnie uzasadnionych przypadkach okres ten może być przedłużony do 8 miesięcy).

Szacuje się, że około połowa małoletnich cudzoziemców bez opieki

Placówki zakwaterowania/przyjęć specjalnie przystosowane dla małoletnich (w PL: placówki opiekuńczo – wychowawcze²²)

TAK

TAK

Specjalne placówki zakwaterowania dostępne dla małoletnich bez opieki będących ofiarą handlu ludźmi

Ofiary handlu ludźmi: NIE
Nie ma specjalnych placówek opiekuńczo-wychowawczych dedykowanych dla małoletnich ofiar handlu ludźmi. Małoletnie ofiary handlu ludźmi są umieszczane w placówkach na podstawie ogólnych zasad, o których mowa w ustawie o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej.

Niemniej, w przypadku nastoletnich dziewcząt – ofiar handlu ludźmi (w wieku 15–17 lat) jest możliwość umieszczenia ich decyzją sądu rodzinnego w schronisku Krajowego Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnego dla polskich i cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi.

Placówki zakwaterowania dostępne dla małoletnich bez opieki przystosowane do specjalnych zidentyfikowanych potrzeb

Nie, chociaż teoretycznie jest możliwość umieszczenia w zawodowej rodzinie zastępczej specjalistycznej małoletnich matek z dziećmi oraz dzieci legitymujące się orzeczeniem o niepełnosprawności (Art. 59 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

Inne rodzaje zakwaterowania (np. ośrodek zakwaterowania dla dorosłych, jeżeli małoletni ukończył 16 lat

Nie dotyczy – małoletni bez opieki przebywają w placówkach opiekuńczo-wychowawczych od momentu przyjazdu do ukończenia 18 roku życia (z możliwością pozostania w pieczy zastępczej nawet do 25 roku życia, o ile kontynuują naukę).

Specyficzny przypadek dotyczy małoletnich cudzoziemców bez opieki, którzy mają ukończone 15 lat, którzy przebywając nielegalnie na terytorium Polski mogą zostać umieszczeni w ośrodkach strzeżonych na czas niezbędny do zorganizowania ich powrotu do państwa pochodzenia.

trafia do rodzinnej pieczy zastępczej, natomiast druga połowa – do instytucjonalnej pieczy zastępczej.

22. Zgodnie z art. 93 ww. ustawy instytucjonalna piecza zastępcza sprawowana jest m.in. w formie placówki opiekuńczo – wychowawczej (pozostałe dwie formy to: regionalna placówka opiekuńczo – terapeutyczna oraz interwencyjny ośrodek preadopcyjny). Placówka opiekuńczo – wychowawcza zapewnia dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokaja jego niezbędne potrzeby, realizuje przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku, umożliwiają kontakt z bliskimi, zapewnia dostęp do kształcenia, obejmuje dziecko działaniami terapeutycznymi, zapewnia korzystanie ze świadczeń zdrowotnych. W placówce opiekuńczo – wychowawczej typu socjalizacyjnego, interwencyjnego, specjalistycznego – terapeutycznego są umieszczane dzieci powyżej 10 roku życia, wymagające

szczególnej opieki (dzieci młodsze – tylko w wyjątkowych przypadkach, po czym zostają niezwłocznie przenoszone do jednej z rodzinnych form pieczy zastępczej). Placówka opiekuńczo – wychowawcza zapewnia możliwość przyjmowania dzieci przez całą dobę. W zakresie wykonywania zadań współpracuje, m.in. z sądem, powiatowym centrum pomocy rodzinie, i innymi instytucjami, w szczególności w zakresie przygotowania dziecka do samodzielnego życia.

Zadaniem placówki opiekuńczo – wychowawczej typu interwencyjnego jest doraźna opieka nad dzieckiem w czasie trwania sytuacji kryzysowej. Do placówki dziecko przyjmuje się: 1) na podstawie orzeczenia sądu; 2) w przypadku gdy dziecko zostało doprowadzone przez Policję lub Straż Graniczną; 3) na wniosek rodziców, dziecka lub osoby trzeciej w sytuacji przemocy w rodzinie.

Wyżywienie (np. bony na posiłki/bony żywnościowe umożliwiające zakup lub samodzielne przygotowanie posiłków, etc.)	Tak, zgodnie z ustawą z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, małoletni przebywający w placówce opiekuńczo-wychowawczej otrzymują pełen zakres opieki, w tym także wyżywienie. Mogą przygotować drobne posiłki, ale nie posiłki podstawowe.	Małoletni przebywający w placówkach pieczy zastępczej otrzymują wyżywienie dostosowane do potrzeb rozwojowych, kulturowych, religijnych oraz stanu zdrowia (§18 ust. 1 Rozporządzenia MPiPS w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej).
Odzież (np. określona kwota na zakup odzieży, dostarczanie odzieży używanej, etc.)	Zgodnie z §18 ust. 1 pkt. 6 Rozporządzenia MPiPS w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej dziecku umieszczonemu w placówce opiekuńczo – wychowawczej zapewnia się	wieku i indywidualnych potrzeb wyposażenie w odzież, obuwie, bieliznę i inne przedmioty osobistego użytku, stosownie do wieku i indywidualnych potrzeb.
Zasitek/kieszonkowe	Zgodnie z §18 ust. 1 pkt. 8 Rozporządzenia MPiPS w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej dziecku umieszczonemu w placówce opiekuńczo – wychowawczej zapewnia się kwotę pieniężną do własnego dysponowania przez dzieci od 5 roku życia, której wysokość	ustala dyrektor placówki opiekuńczo-wychowawczej (wysokość zależna jest od wieku dziecka i typu szkoły, do której uczęszcza). Kieszonkowe wynosi od 10 zł do 80 zł miesięcznie (jest to kwota nie niższa niż 1% i nie wyższa niż 8% od kwoty 1000 zł).
Inne rodzaje świadczeń materialnych	Zaopatrzenie w podręczniki, pomoce i przybory szkolne, zabawki odpowiednie do wieku rozwojowego, uczestnictwo w zajęciach poza-	lekcyjnych i rekreacyjnych – sportowych, udział w imprezach kulturalno-oświatowych, możliwość zapewnienia wyjazdów wakacyjnych i wycieczek.

Małoletni bez opieki mogą dokonywać wyboru spośród przysługujących im świadczeń materialnych celem przygotowania ich do przejścia do dorosłości. Warto wspomnieć o istnieniu bardzo efektywnej formy usamodzielnienia wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych tzw. mieszkania usamodzielnienia. Założeniem mieszkania usamodzielnienia jest stworzenie etapu przejściowego między placówką, rodziną zastępczą a pełną samodzielnością. Mieszkanie usamodzielnienie to odrębne mieszkanie zlokalizowane poza placówką, w którym mogą zamieszkać wychowankowie od 18 do 25 roku życia, prowadząc samodzielne gospodarstwo domowe.

Organizacjami odpowiedzialnymi za zapewnienie zakwaterowania i innych kwestii materialnych przy przyjmowaniu małoletnich bez opieki są La Strada Fundacja Przeciwno Handlowi Ludźmi i Niewolnictwu oraz Stowarzyszenie Po MOC dla Kobiet i Dzieci im. Marii Niepokalanej w ramach zadania publicznego "Prowadzenie Krajowego Centrum interwen-

cyjno-konsultacyjnego dla polskich i cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi" finansowanego ze środków Ministerstwa Spraw Wewnętrznych – w przypadku małoletniego cudzoziemca zidentyfikowanego jako ofiara handlu ludźmi i umieszczonego decyzją sądu w schronisku KCIK²³.

Personel odpowiedzialny za przyjmowanie małoletnich bez opieki i opiekę nad nimi

Co do zasady, pełnienie funkcji rodziny zastępczej oraz prowadzenie rodzinnego domu dziecka może być powierzone osobom, które spełniają warunki określone w art. 42 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (m.in. dają rękojmię należytego wypełniania obowiązków, nie są i nie były pozbawione władzy rodzicielskiej, nie są ograniczone w zdolności do czynności prawnych, są w stanie zapewnić dziecku odpowiednie warunki bytowe, nie były skazane za umyślne przestępstwo etc). Kandydaci muszą odbyć specjalne szkolenie (i posiadać świadectwo jego

ukończenia), którego program zatwierdzany jest przez Ministra Pracy i Polityki Społecznej. Niezależnie od ww. szkolenia, są obowiązani (wymóg ustawowy) do systematycznego podnoszenia swoich kwalifikacji w trakcie sprawowania pieczy nad małoletnimi. Osoby pracujące z dziećmi w placówkach opiekuńczo – wychowawczych muszą posiadać odpowiednie wykształcenie kierunkowe (wyższe) oraz udokumentowane przygotowanie do pracy z dziećmi (art. 98 ust. 1 ww. ustawy).

W Polsce nie ma wytypowanych konkretnych instytucji pieczy zastępczej, do której kierowani byłiby małoletni cudzoziemcy bez opieki – nie ma więc organizowanych specjalnych szkoleń dotyczących specyficznych potrzeb tej grupy podopiecznych. W rodzinie zastępczej zawodowej lub rodzinie zastępczej niezawodowej w tym samym czasie może przebywać łącznie nie więcej niż 3 dzieci lub osób, które osiągnęły pełnoletność przebywając w pieczy zastępczej; w przypadku rodzinnego domu dziecka w jednym czasie może przebywać nie więcej niż 8 podopiecznych (zarówno w rodzinie zastępczej, jak i w rodzinnym domu dziecka, dopuszczalne jest umieszczenie większej liczby dzieci w razie konieczności przyjęcia rodzeństwa).

W placówce opiekuńczo – wychowawczej typu socjalizacyjnego lub interwencyjnego może przebywać 14 dzieci; w placówce opiekuńczo – wychowawczej typu rodzinnego – 8 dzieci (maksymalnie – 10).

Nie ma przepisów dotyczących liczebności dzieci cudzoziemskich w poszczególnych typach pieczy zastępczej.

Ogólna ocena standardów zakwaterowania/materialnych aspektów przyjmowania małoletnich bez opieki w Polsce

Pod względem materialnym standardy zakwaterowania małoletnich cudzoziemców oceniane są raczej pozytywnie. Problemem jest brak wystarczającej liczby

rodzin zastępczych oraz niewystarczająca liczba miejsc w placówkach opiekuńczych jak na potrzeby dzieci bez opieki w ogóle, nie tylko dzieci cudzoziemskich.

Ekspertki podkreślają także, że małoletni cudzoziemcy bez opieki powinni być kierowani do placówki (placówek) przystosowanej (/nych) do zapewnienia specyficznych potrzeb tej grupy dzieci, zatrudniającej personel mający doświadczenie i niezbędne kompetencje do pracy z dziećmi cudzoziemskimi.

„Jako przykład dobrej praktyki wskazuje się działania realizowane w latach 2004–2012, nakierowane na rozwój wyspecjalizowanej placówki, do której kierowane były dzieci cudzoziemskie bez opieki. Placówką tą był Dom Dziecka Nr 9 w Warszawie. W ocenie ekspertów, na przestrzeni lat placówka ta wypracowała nie tylko szereg praktycznych rozwiązań, służących rozwojowi i integracji dzieci pozbawionych opieki, ale również udało się skompletować w jej szeregach zespół profesjonalnych, wielokrotnie przeszkolonych przez Urząd do Spraw Cudzoziemców oraz Straż Graniczną wychowawców i opiekunów. Jednak nie tylko personel był czynnikiem decydującym o powodzeniu tego projektu; również praca włożona w rozwój szeroko rozumianego zaplecza instytucjonalno – socjalnego miała przełożenie w kompetencjach społecznych i kulturowych, rozwijanych przez dzieci cudzoziemskie (...). Poza formalnymi i instytucjonalnymi rozwiązaniami, w placówce wyczuwalna była atmosfera troski i zrozumienia, a więzi i relacje łączące dzieci z wychowawcami uwidaczniały się jeszcze długo po opuszczeniu placówki przez podopiecznych. Przedsięwzięcie było finansowane ze środków Urzędu do Spraw Cudzoziemców. W opinii ekspertów projekt powinien być kontynuowany i rozwijany w innych regionach kraju”²⁴.

Trwają prace zmierzające do wsparcia procesu integracji małoletnich cudzoziemców.

23. <http://www.kcik.pl/>

24. Sprawozdanie ze spotkania ekspertów w ramach projektu Zwiększenie efektywności działań w dziedzinie dobrowolnych powrotów.

Faza II, które odbyło się w dniu 24.06.2013 r. z inicjatywy Biura IOM w Warszawie – materiał niepublikowany.

3.3 Dostęp do pomocy prawnej

Pomoc prawna	Pomoc prawna i inne formy wsparcia prawnego		
Małoletni bez opieki ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy lub objęci ochroną międzynarodową	Organ przyjmujący wniosek małoletniego bez opieki o nadanie statusu uchodźcy występuje niezwłocznie do sądu opiekuńczego z wnioskiem o ustanowienie kuratora do reprezentowania małoletniego w sprawie nadania statusu uchodźcy. Ponieważ	osoba, która nie ukończyła 18 roku życia nie posiada pełnej zdolności do czynności prawnych i nie posiada także zdolności do czynności procesowych konieczne jest ustanowienie kuratora, będącego przedstawicielem dziecka we wszelkich	postępowaniach z jego udziałem. Ponadto kurator wspiera małoletniego ubiegającego się o nadanie statusu uchodźcy podczas przesłuchania będącego elementem procedury statusowej.
Małoletni bez opieki nieubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, w tym małoletni, którzy wjechali nielegalnie lub są ofiarą handlu ludźmi	W przypadku małoletnich, którzy nie ubiegają się o ochronę międzynarodową i których sytuacja prawno – pobytowa wymaga uregulowania, konieczne jest wyznaczenie przez sąd opiekuńczy kuratora, który reprezentować będzie małoletniego w postępowaniach zmierzających do zalegalizowania pobytu w Polsce albo w celu zapewnienia powrotu do państwa pochodzenia (o ile jest to zgodne z dobrem małoletniego). Ponadto w wielu wypadkach	konieczna jest pomoc prawna w potwierdzeniu tożsamości małoletniego i uzyskaniu dokumentów – na tym etapie konieczne jest zwrócenie się do właściwej placówki dyplomatycznej. Niezależnie od tej formy wsparcia, pomoc prawną (m.in. doradztwo) oferują pracownicy fundacji i organizacji pozarządowych, wolontariusze – studenci prawa, a także osoby, które sprawują faktyczną opiekę nad małoletnimi (np. pracownicy	instytucji pieczy zastępczej czy powiatowych centrów pomocy rodzinie) W przypadku małoletnich ofiar handlu ludźmi wsparcie prawne ma szczególne znaczenie w kontekście współpracy z organami ścigania. Od 2010 roku w Polsce funkcjonuje Krajowe Centrum Interwencyjno-Konsultacyjne dla ofiar handlu ludźmi, realizujące Program wsparcia i ochrony ofiary/świadka handlu ludźmi.
Czy procedura jest inna w przypadku małoletniego, którego wiek budzi wątpliwości?	Nie		

Organizacjami odpowiedzialnymi za zapewnienie wsparcia prawnego małoletnim bez opieki są instytucje: Fundacja Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć, Stowarzyszenie Interwencji Prawnej, UNHCR, Fundacja Instytut na rzecz Państwa Prawa, Uniwersyteckie Kliniki Prawa (Uniwersytet Warszawski oraz Uniwersytet Jagielloński), Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Obywatelskich, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Fundacja Polskie Forum Migracyjne, Polska Akcja Humanitarna.

Ogólna ocena pomocy prawnej dla małoletnich bez opieki w Polsce

Pomoc prawna dla cudzoziemców świadczona jest głównie przez organizacje pozarządowe, korzystające z funduszy unijnych – ten stan rzeczy był przez nie krytykowany, ponieważ w ich ocenie obowiązek zapewnienia pomocy prawnej dla cudzoziemców spoczywa na państwie, a nie na organizacjach społecznych. Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć jak i inne polskie organizacje pozarządowe od lat podnosiły postulat wprowadzenia systemu bezpłatnej pomocy prawnej dla cudzoziemców i uchodźców.

3.4 Opieka zdrowotna

Opieka zdrowotna ²⁵	Małoletni bez opieki ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy lub objęci ochroną międzynarodową	Małoletni bez opieki nieubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, w tym małoletni, którzy wjechali nielegalnie lub są ofiarą handlu ludźmi	Czy procedura jest inna w przypadku małoletniego, którego wiek budzi wątpliwości?
Pomoc w nagłych przypadkach	TAK	TAK	Taka sama procedura
Podstawowa opieka medyczna	TAK	TAK, z uwzględnieniem uwag w części „Ogólna ocena standardów...”	Taka sama procedura
Podstawowa i specjalistyczna opieka zdrowotna, jeżeli jest wymagana	TAK	Ofiary handlu ludźmi: TAK (w ramach KCIK) Pozostali małoletni: TAK, z uwzględnieniem uwag w części „Ogólna ocena standardów...”	Taka sama procedura
Wsparcie/poradnictwo psychologiczne	TAK	Ofiary handlu ludźmi: TAK (w ramach KCIK)	
Czy małoletni bez opieki mają taki sam dostęp do opieki zdrowotnej w Polsce jak dzieci będące obywatelami polskimi?	TAK	Dzieci przebywające w pieczy zastępczej – TAK, z uwzględnieniem uwag w części „Ogólna ocena standardów...”	
Czy małoletni bez opieki przechodzą badania celem zapewnienia spełnienia ich potrzeb zdrowotnych (np. ocena stanu zdrowia)?	NIE	TAK, z uwzględnieniem uwag w części „Ogólna ocena standardów...”	
Czy małoletni bez opieki mają dostęp do ubezpieczenia zdrowotnego? Jeżeli tak, na jakich warunkach?	NIE	NIE	
W jaki sposób zorganizowane jest przyjmowanie nieletnich bez opieki z problemami psychiatrycznymi lub uzależnieniami?	Nie ma systemowego rozwiązania adresowanego w sposób szczególny do małoletnich cudzoziemców bez opieki. Jednakże	kierując się – jako zasadą nadrzędną – dobrem małoletniego, w razie potrzeby osoby bądź instytucje sprawujące faktyczną	ochronę nad małoletnim starają się zapewnić fachową pomoc psychiatryczną/psychologiczną.

25. Warunki udzielania i zakres świadczeń opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych określa ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (Dz. U. 2008 r., Nr 164, poz. 1027 z późn. zm.). Ustawa reguluje także zasady powszechnego – dobrowolnego i obowiązkowego ubezpieczenia zdrowotnego. Grupy cudzoziemców, którzy mogą bezpłatnie korzystać ze świadczeń opieki zdrowotnej,

są wymienione enumeratywnie; przy czym przyznanie tego uprawnienia niektórym spośród nich jest uzależnione od spełnienia dalszych przesłanek. Koszty świadczeń zdrowotnych udzielonych ubezpieczonym w rozumieniu ww. ustawy cudzoziemcom ponosi Narodowy Fundusz Zdrowia. Niektóre bezpłatne świadczenia zdrowotne przysługują obywatelom państw, z którymi Polska zawarła stosowne umowy dwustronne.

Organizacjami odpowiedzialnymi za opiekę zdrowotną /medyczną małych bez opieki są: Ministerstwo Zdrowia, Urząd do Spraw Cudzoziemców, instytucje pieczy zastępczej.

Ogólna ocena standardów opieki zdrowotnej/ medycznej zapewnionej małym bez opieki w Polsce

Na potrzeby niniejszego raportu, Biuro Międzynarodowej Organizacji do Spraw Migracji w Warszawie przekazało następujące uwagi²⁶:

- Koszty opieki medycznej udzielonej małemu cudzoziemcowi bez opieki ubiegającemu się o nadanie statusu uchodźcy i przebywającemu w placówce opiekuńczej – wychowawczej (typu interwencyjnego) lub w rodzinie zastępczej (pogotowie) są finansowane z budżetu państwa, z części której dysponentem jest minister właściwy do spraw wewnętrznych, ze środków będących w dyspozycji Szefa Urzędu.
- W przypadku pozostałych dzieci cudzoziemskich przebywających bez opieki w placówkach opiekuńczych, opieka medyczna jest świadczona w takim samym zakresie, jak przebywającym tam dzieciom polskim – koszty ponosi powiat, na terenie którego znajduje się placówka (w przypadku dzieci o nieuregulowanym statusie – wojewoda).

Odnosnie opieki medycznej, w przypadku cudzoziemców przebywających w Polsce nielegalnie, poza placówkami opiekuńczymi, problemem nie jest sam dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej, gdyż w nagłych wypadkach placówka służby zdrowia ma obowiązek udzielić pomocy każdemu, lecz kwestia późniejszego pokrycia poniesionych kosztów leczenia. Wobec braku uregulowania tego problemu na gruncie polskich przepisów, w praktyce koszt leczenia ponosi

placówka służby zdrowia, wobec czego zdarzają się sytuacje, w których mali pacjenci o nieuregulowanym statusie przyjmowani są bardzo niechętnie – postrzegani są jako „kłopotliwi” i jako obciążenie dla polskiego systemu opieki zdrowotnej. Pewnym rozwiązaniem jest tu zawieranie umów międzynarodowych dwustronnych, regulujących kwestie finansowania świadczeń opieki zdrowotnej udzielanych obywatelom państw-stron. Takie umowy dotyczące zabezpieczenia społecznego lub dotyczące współpracy w dziedzinie zdrowia i nauk medycznych są zawarte z Macedonią, Bośnią i Hercegowiną, Serbią, Czarnogórą i Chorwacją, Albanią oraz Federacją Rosyjską. Z mocy tych umów niektóre świadczenia zdrowotne przysługują na terenie RP obywatelom tych państw bezpłatnie.

Istnieje także pewna grupa świadczeń zdrowotnych, z których mogą nieodpłatnie korzystać wszyscy cudzoziemcy. Są nimi: świadczenia zdrowotne udzielane w celu zwalczania zakażeń i chorób zakaźnych oraz związane przyczynowo z tymi zakażeniami i chorobami zakaźnymi (w tym kwarantanny, nadzór sanitarno-epidemiologiczny, badania sanitarno-epidemiologiczne oraz szczepienia ochronne przeciwko chorobom zakaźnym), świadczenia zdrowotne w zakresie psychiatrycznej opieki zdrowotnej dla osób chorych psychicznie lub upośledzonych umysłowo, świadczenia w zakresie leczenia odwykowego dla osób uzależnionych od alkoholu oraz świadczenia w zakresie leczenia odwykowego osób uzależnionych od narkotyków. Ponadto należy zauważyć, że polski ustawodawca przewidział również możliwość uzyskania bezpłatnych świadczeń profilaktycznej opieki zdrowotnej przez dzieci cudzoziemców uczęszczające do szkół, z wyjątkiem szkół dla dorosłych.

Nie przewiduje się zmian w ustawodawstwie krajowym /istniejących praktykach w świetle przekształconej dyrektywy w sprawie warunków przyjmowania (2013/33/UE).

3.5 Edukacja

Edukacja	Małemu bez opieki ubiegającemu się o nadanie statusu uchodźcy lub objęciu ochroną międzynarodową/małemu bez opieki nieubiegającemu się o nadanie statusu uchodźcy, w tym ma-	łemu, którzy wjechali nielegalnie lub są ofiarą handlu ludźmi	
Czy w Polsce zapewniony jest dostęp małych bez opieki do edukacji (odpowiednio do wieku i potrzeb małych)?	Zgodnie z art. 70 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa, natomiast nauka w szkołach publicznych jest bezpłatna. Obowiązek szkolny obejmuje wszystkie dzieci niezależnie od ich obywatelstwa oraz od podstawy prawnej ich pobytu w Polsce. Zgodnie z art. 15	ust. 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty ²⁷ obowiązek szkolny dziecka rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 6 lat, oraz trwa do ukończenia gimnazjum, nie dłużej jednak niż do ukończenia 18 roku życia. Zgodnie z art. 14 ust 3 ustawy,	dziecko w wieku 5 lat jest obowiązane odbyć roczne przygotowanie przedszkolne w przedszkolu, oddziale przedszkolnym zorganizowanym w szkole podstawowej lub w innej formie wychowania przedszkolnego.
Jak szybko mały bez opieki może uzyskać dostęp do edukacji w Polsce?	Nie ma przeszkód, aby dziecko uzyskało dostęp do edukacji bezpośrednio po przybyciu na terytorium RP, w trakcie roku szkolnego. Niemniej problemem następczą przyjęcie dzieci do przedszkoli i do klas pierwszych; na dalszym etapie edukacji konieczne jest zakwalifikowanie dziecka do odpowiedniej klasy, z uwzględnieniem etapu edukacji ukończonego w kraju pochodzenia (poprzedniego miejsca pobytu) oraz wieku dziecka. Cudzoziemcy są przyjmowani do klas II–VI publicznych szkół podstawowych oraz do publicznych gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych, na podstawie: a) świadectwa lub innego	dokumentu stwierdzającego ukończenie za granicą szkoły lub kolejnego etapu edukacji, uznanego, zgodnie z odrębnymi przepisami, za równorzędne polskiemu świadectwu ukończenia odpowiedniej szkoły publicznej lub b) świadectwa, zaświadczenia lub innego dokumentu wydanego przez szkołę za granicą, potwierdzającego uczęszczanie przez cudzoziemca do szkoły za granicą i wskazującego klasę lub etap edukacji, który cudzoziemiec ukończył w szkole za granicą, oraz dokumentu potwierdzającego sumę lat nauki szkolnej cudzoziemca ²⁸ . Na podstawie ww. dokumentów dyrektor szkoły publicznej przyjmuje oraz	kwalifikuje cudzoziemca do odpowiedniej klasy lub na odpowiedni semestr. Jeżeli cudzoziemiec nie może przedłożyć ww. dokumentów, zostaje przyjęty i zakwalifikowany do odpowiedniej klasy lub na odpowiedni semestr na podstawie rozmowy kwalifikacyjnej. W przypadku cudzoziemca, który nie zna języka polskiego, rozmowę kwalifikacyjną przeprowadza się w języku obcym, którym posługuje się cudzoziemiec. W razie potrzeby należy zapewnić udział w rozmowie kwalifikacyjnej osoby władającej językiem obcym, którym posługuje się cudzoziemiec.
W jaki sposób państwo gwarantuje, że edukacja mała bez opieki jest dostosowana do ich wieku, poziomu wykształcenia w kraju pochodzenia i stopnia bariery językowej?	Zgodnie z ustawą o systemie oświaty, dzieci cudzoziemskie podlegające obowiązkowi szkolnemu lub obowiązkowi nauki, które nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki, mają prawo do dodatkowej, bezpłatnej nauki języka polskiego. Dodatkową naukę języka polskiego dla tych osób organizuje organ prowadzący szkołę (gmina) Ponadto, uczniowie mają prawo.	do pomocy udzielanej przez osobę władającą językiem kraju pochodzenia, zatrudnioną w charakterze pomocy nauczyciela przez dyrektora szkoły. Pomocy tej udziela się nie dłużej niż przez okres 12 miesięcy. Dzieci mogą korzystać z dodatkowych zajęć wyrównawczych w zakresie przedmiotów nauczania organizowanych przez organ prowadzący szkołę, nie dłużej jednak niż przez okres 12 miesięcy.	Szczegółowe kwestie dotyczące przyjmowania osób niebędących obywatelami polskimi, do publicznych przedszkoli i szkół, oraz organizacji dodatkowej nauki języka polskiego, dodatkowych zajęć wyrównawczych oraz nauki języka i kultury kraju pochodzenia reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 kwietnia 2010 r. ²⁹ (zobacz poniżej).

26. Inne oceny/komentarze:

<http://www.prawoimedycyna.pl/?str=artykul&id=1335>

<http://interwencjaprawna.pl/docs/poza-systemem.pdf>

27. Dziennik Ustaw z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zmianami.
28. Jeżeli na podstawie ww. dokumentów, nie jest możliwe ustalenie sumy lat nauki szkolnej cudzoziemca dopuszczalne jest złożenie pisemnego oświadczenia dotyczącego sumy lat nauki szkolnej cudzoziemca.

29. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 kwietnia 2010 r. w sprawie przyjmowania osób niebędących obywatelami polskimi, do publicznych przedszkoli, szkół, zakładów kształcenia nauczycieli i placówek, oraz organizacji dodatkowej nauki języka polskiego,

Jakie są dostępne środki wsparcia ułatwiające przejście małoletnich bez opieki do systemu edukacji w Polsce (np. nauka języka, programy mentorskie, szkolenie zawodowe, inne mechanizmy wsparcia?

Dla cudzoziemców oraz obywateli polskich, podlegających obowiązkowi szkolnemu i obowiązkowi nauki, którzy nie znają języka polskiego albo znają go na poziomie niewystarczającym do korzystania z nauki, organ prowadzący szkołę organizuje w szkole dodatkową, bezpłatną naukę języka polskiego w formie dodatkowych zajęć lekcyjnych z języka polskiego. Zajęcia są prowadzone indywidualnie lub w grupach w wymiarze pozwalającym na opanowanie języka polskiego w stopniu umożliwiającym udział w obowiązkowych zajęciach edukacyjnych, nie niższym niż 2 godziny lekcyjne tygodniowo (90 minut). Tygodniowy rozkład oraz wymiar godzin dodatkowych zajęć lekcyjnych z języka polskiego ustala, w porozumieniu z organem prowadzącym szkołę, dyrektor szkoły, w której są organizowane te zajęcia.

Dla cudzoziemców, w odniesieniu do których nauczyciel prowadzący zajęcia edukacyjne z danego przedmiotu nauczania stwierdzi konieczność uzupełnienia różnic programowych z tego przedmiotu, organ prowadzący szkołę organizuje w szkole dodatkowe zajęcia wyrównawcze

z tego przedmiotu. Zajęcia wyrównawcze z danego przedmiotu nauczania są prowadzone indywidualnie lub w grupach, w formie dodatkowych zajęć lekcyjnych z tego przedmiotu, w wymiarze jednej godziny lekcyjnej tygodniowo (45 minut).

Tygodniowy rozkład dodatkowych zajęć wyrównawczych ustala, w porozumieniu z organem prowadzącym szkołę, dyrektor szkoły, w której są organizowane te zajęcia.

Łączny wymiar godzin zajęć lekcyjnych, o których mowa powyżej nie może być wyższy niż 5 godzin lekcyjnych tygodniowo w odniesieniu do jednego ucznia.

Ponadto, cudzoziemcy mają prawo do pomocy udzielanej przez osobę władającą językiem kraju pochodzenia (jest to tzw. asystent międzykulturowy), zatrudnioną w charakterze pomocy nauczyciela przez dyrektora szkoły. Pomocy tej udziela się nie dłużej niż przez okres 12 miesięcy. Jest to forma wsparcia integracji cudzoziemca w polskiej szkole.

Cudzoziemcy ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy mają dodatkowo prawo do nauki języka polskiego, otrzymania

niezbędnych do nauki pomocy dydaktycznych, dofinansowania zajęć pozalekcyjnych oraz rekreacyjno – sportowych.

Pewną specyfiką charakteryzuje się dostęp do edukacji w ośrodkach strzeżonych – zajęcia nie realizują tzw. podstawy programowej kształcenia ogólnego, ponieważ okres pobytu w ośrodku jest co do zasady krótki. Brak jest jakichkolwiek regulacji prawnych, które określałyby obowiązki ciążące na władzach oświatowych czy samych szkołach w zakresie nauczania małoletnich cudzoziemców przebywających w ośrodkach strzeżonych.

Nauczanie dzieci należy do zadań nauczycieli szkół publicznych i organizowane jest we współpracy z samymi szkołami. Niezależnie od tego zajęcia w ośrodkach zwykle prowadzą także wyznaczeni funkcjonariusze Straży Granicznej (często posiadający wykształcenie pedagogiczne). Dodatkowe zajęcia dydaktyczno – wychowawcze oraz rekreacyjno – sportowe zapewniane są także małoletnim cudzoziemcom przebywających w ośrodkach strzeżonych prowadzonych przez Straż Graniczną.

Czy małoletni bez opieki mają takie samo prawo do edukacji jak inne dzieci w Polsce?

Tak. Artykuł 94 a ustawy o systemie oświaty wyraźnie stwierdza, że osoby niebędące obywatelami polskimi korzystają z nauki i opieki w publicznych przedszkolach, a podlegające obowiązkowi szkolnemu korzystają z nauki i opieki w publicznych szkołach

podstawowych, gimnazjach, publicznych szkołach artystycznych oraz w placówkach, w tym placówkach artystycznych, na warunkach dotyczących obywateli polskich. Osoby niebędące obywatelami polskimi, podlegające obowiązkowi nauki, korzystają

z nauki i opieki w publicznych szkołach ponadgimnazjalnych na warunkach dotyczących obywateli polskich do ukończenia 18 lat lub ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej.

Czy małoletni bez opieki mają dostęp do edukacji w specjalnych placówkach edukacyjnych? (poza ogólnym systemem edukacji?)

Nie dotyczy

dodatkowych zajęć wyrównawczych oraz nauki języka i kultury kraju pochodzenia – Dziennik Ustaw Nr 57, poz. 361.

W jaki sposób kształcenie małoletnich bez opieki ułatwia ich integrację społeczną w państwie (członkowskim)?

Dostęp do edukacji jest podstawowym czynnikiem ułatwiającym integrację dzieci. Poprzez naukę języka polskiego, możliwość zdobywania kolejnych etapów edukacji, przebywanie

w środowisku rówieśników dzieci cudzoziemskie nabywają swego rodzaju „kapitał” ułatwiający im funkcjonowanie w społeczeństwie państwa przyjmującego. Dla wsparcia procesu integracji

ogromne znaczenie ma pomoc świadczona przez tzw. asystentów międzykulturowych, zatrudnianych przez dyrektorów szkół tam, gdzie uczęszcza grupa cudzoziemców³⁰.

W jaki sposób państwo (członkowskie) przygotowuje małoletnich bez opieki do wejścia na rynek pracy (np. szkolenia, poradnictwo zawodowe, etc.)?

Pewne elementy wsparcia małoletnich cudzoziemców bez opieki we wchodzeniu na rynek pracy (umocowane ustawowo) zawarte są w tzw. programach usamodzielniania, dostępnych dla

dzieci pozostających w systemie pieczy zastępczej.

Inne elementy to przygotowanie do nauki zawodu, przyuczenie do pracy w określonym zawodzie, kursy i szkolenia.

Organizacjami odpowiedzialnymi za edukację małoletnich bez opieki są: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Kuratoria Oświaty w poszczególnych województwach, władze lokalne, którym podlegają placówki oświatowe.

Ogólna ocena standardów wsparcia edukacyjnego zapewnianego małoletnim bez opieki w Polsce

Realizacji prawa małoletnich cudzoziemców do edukacji poświęcony jest Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z 2013 roku³¹. Rzecznik Praw Obywatelskich skupił się na dwóch grupach cudzoziemców, a mianowicie:

- na małoletnich korzystających z pomocy socjalnej w ośrodkach dla cudzoziemców ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy
- oraz małoletnich umieszczonych w ośrodkach strzeżonych dla cudzoziemców i oczekujących na wydanie lub wykonanie decyzji zawierającej orzeczenie w sprawie wydalenia z terytorium Polski.

Raport analizował sytuację dzieci cudzoziemskich, nie ograniczając się wyłącznie do małoletnich cudzoziemców bez opieki. Niemniej pewne wnioski

i spostrzeżenia dotyczące wyzwań dla edukacji dzieci cudzoziemskich można odnieść także do grupy, będącej przedmiotem niniejszej analizy ESM.

Odnosnie małoletnich cudzoziemców (nie tylko bez opieki) przebywających w ośrodkach strzeżonych obowiązek szkolny realizowany jest w 2 ośrodkach strzeżonych tj. w Kętrzynie (w zakresie szkoły podstawowej, gimnazjum, szkoły średniej) oraz w Białej Podlaskiej (w zakresie szkoły podstawowej, gimnazjum i szkoły średniej). Zajęcia edukacyjne odbywają się na terenie strzeżonych ośrodków, natomiast treści programowe, ilość godzin dydaktycznych oraz wybór wykwalifikowanej kadry nauczycieli pozostają w kompetencji lokalnych szkół.

W celu ujednoczenia realizacji obowiązku szkolnego wobec dzieci pozostających w ośrodkach strzeżonych Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zwróciło się z prośbą do Ministerstwa Edukacji Narodowej o rozważenie możliwości opracowania ramowego programu nauczania dla dzieci cudzoziemskich, z uwzględnieniem ich wieku, krótkotrwałego pobytu, zróżnicowania kulturowego i językowego.

30. Zwykle zatrudnienie asystenta było elementem projektu realizowanego w szkole przez organizację pozarządową. Obecność asystenta była zatem ograniczona czasem trwania danego projektu; Raport RPO str. 53.

31. http://www.brpo.gov.pl/sites/default/files/RAPORT-RZECZNIKA-PRAW-OBYWATELSKICH-Realizacja-prawa-małoletnich-cudzoziemców-do-edukacji%20.png_.pdf

3.6 Dostęp do wsparcia w zakresie zatrudnienia

Dostęp do wsparcia w zakresie zatrudnienia

Małoletni bez opieki ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy lub objęci ochroną międzynarodową

(Wątpliwości co do wieku małegoletniego – bez wpływu na procedury)

Jaki jest najniższy wiek uprawniający małegoletniego bez opieki do podjęcia zatrudnienia w Polsce?

Obowiązujące przepisy prawa pracy nie posługują się pojęciem „małoletni bez opieki”. Zgodnie z art. 190 Kodeksu pracy, można zatrudnić młodocianego, który ukończył 16 lat, a nie przekroczył 18 lat. Zabronione jest zatrudnianie osoby, która nie ukończyła 16 lat. Młodociani mogą być zatrudnieni, gdy: ukończyli co najmniej gimnazjum i przedstawiają świadectwo lekarskie stwierdzające, że praca danego rodzaju nie zagraża ich zdrowiu. Młodociani nieposiadający kwalifikacji zawodowych mogą być zatrudniani tylko w celu przygotowania zawodowego.

Czy dostęp do zatrudnienia dla małegoletnich bez opieki uwarunkowany jest uzyskaniem statusu legalnego (pobytu), zezwolenia na pracę, etc.?

Cudzoziemiec ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, po upływie 6 miesięcy od daty złożenia wniosku i wydaniu w związku z tym stosownego zaświadczenia przez Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców (w art. 36 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzieleniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej) jest uprawniony do wykonywania pracy na terytorium Polski bez zezwolenia. Bez zezwolenia mogą także pracować obcokrajowcy objęci w Polsce ochroną międzynarodową. Jednocześnie do małegoletnich cudzoziemców będą odnosić się przepisy kodeksu pracy dotyczące sytuacji osób młodocianych (opisane powyżej).

Na jakich warunkach małegoletni bez opieki otrzymuje zezwolenie na pracę po osiągnięciu wieku uprawniającego do zatrudnienia?

Na podstawie ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz na podstawie art.36 ust. 1 ustawy z dnia 13 czerwca 2003r. o udzieleniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej: cudzoziemiec ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, po upływie 6 miesięcy od daty złożenia wniosku i wydaniu w związku z tym stosownego zaświadczenia przez Szefa Urzędu do Spraw Cudzoziemców jest uprawniony do wykonywania pracy na terytorium Polski bez zezwolenia. Bez zezwolenia mogą także pracować obcokrajowcy objęci ochroną międzynarodową.

Małoletni bez opieki nieubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, w tym małegoletni, którzy wjechali nielegalnie lub są ofiarą handlu ludźmi

(Wątpliwości co do wieku małegoletniego – bez wpływu na procedury)

Możliwe jest również zatrudnienie młodocianego przy pracach lekkich. Wykaz lekkich prac określa pracodawca po uzyskaniu zgody lekarza wykonującego zadania służby medycyny pracy.

Poniżej 16 roku życia wykonywanie pracy przez dzieci jest dozwolone wyłącznie na rzecz podmiotu prowadzącego działalność kulturalną, artystyczną, sportową lub reklamową za uprzednią zgodą przedstawiciela ustawowego lub opiekuna tego dziecka, a także zezwolenia właściwego inspektora pracy.

Posiadanie ważnego tytułu pobytowego uprawniającego do wykonywania pracy jest jedną z przesłanek do legalnego wykonywania pracy cudzoziemca w Polsce. Przepisy dotyczące podejmowania pracy cudzoziemców w Polsce nie różnicują obcokrajowców ze względu na przynależność do grupy wiekowej czy też sytuację rodzinną. Do małegoletnich cudzoziemców zatem będą odnosić się ogólne przepisy dotyczące zatrudnienia obcokrajowców (ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz rozporządzenia do niej) oraz przepisy kodeksu pracy dotyczące sytuacji osób młodocianych (powyżej).

Małoletni cudzoziemiec bez opieki po osiągnięciu wieku uprawniającego do zatrudnienia może wykonywać pracę w Polsce na zasadach ogólnych dotyczących wszystkich cudzoziemców. Co do zasady (jeżeli nie jest zwolniony w tego wymogu) musi uzyskać zezwolenie na pracę wydawane przez wojewodę na wniosek pracodawcy lub, w przypadku, gdy praca ma być wykonywana przez okres dłuższy niż 3 m-ce, może sam aplikować do wojewody o wydanie zezwolenia na pobyt i pracę (tzw. jednolite zezwolenie). Cudzoziemiec będący ofiarą handlu ludźmi, który przebywa w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy dla ofiar handlu ludźmi (art. 176 ustawy o cudzoziemcach) jest

Czy dostęp do rynku pracy jest ograniczony do określonej maksymalnej liczby dni w roku?

Nie, natomiast jest ograniczony do pracy dziennej, w zmniejszonej ilości godzin. Wyjątek – praca łączona z nauką zawodu, wtedy 3 dni małegoletni pracuje w pełnym wymiarze godzin, a dwa dni uczy się w szkole.

Czy małegoletni bez opieki mogą wykonywać pracę najemną/obowiązki domowe za opłatą w formie kieszonkowego na rzecz placówek, w których mieszkają?

Nie. Przepisy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nie przewidują zatrudniania przez placówki opiekuńczo-wychowawcze umieszczonych w nich dzieci.

Jakie inne formy wsparcia są dostępne dla małegoletnich bez opieki po osiągnięciu wieku produkcyjnego, jeżeli nie mogą znaleźć zatrudnienia?

Cudzoziemcy objęci ochroną międzynarodową oraz cudzoziemcy, którym wydano zaświadczenie wydane na podstawie art. 36 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzieleniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a także inni cudzoziemcy, o których mowa w art. 1 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy mogą zostać zarejestrowane jako bezrobotni lub poszukujący pracy, o ile spełniają inne warunki określone w ww. ustawie. Osoby te po zarejestrowaniu będą miały możliwość korzystania z usług pośrednictwa pracy w pełnym zakresie, poradnictwa zawodowego i informacji zawodowej, pomocy w aktywnym poszukiwaniu pracy oraz szkoleń organizowanych przez urzędy pracy.

Cudzoziemcy zarejestrowani jako bezrobotni mogą mieć również prawo do zasiłku dla bezrobotnych, jeżeli spełnią warunki nabycia tego prawa określone w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Z ogólnie dostępnych usług pośrednictwa pracy świadczonych przez urzędy pracy oraz informacji o zawodach, rynku pracy oraz możliwościach szkolenia i kształcenia udzielanych przez urzędy pracy a także informacji

zwolniony z obowiązku posiadania zezwolenia na pracę zgodnie z art. 87 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy).

W przypadku pracy wykonywanej na podstawie rejestrowanego w powiatowym urzędzie pracy oświadczenia podmiotu o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi, praca może być wykonywana tylko przez 6 miesięcy w ciągu kolejnych 12 miesięcy. Możliwość taka dotyczy tylko obywateli 6 krajów: Armenii, Białorusi, Gruzji, Mołdowy, Rosji i Ukrainy.

i elektronicznych baz danych służących uzyskaniu umiejętności poszukiwania pracy i samo zatrudnienia mogą korzystać także cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie zezwolenia na pobyt czasowy i pracę albo wizej wydanej w celu wykonywania pracy, jak również na podstawie innych zezwoleń na pobyt czasowy, niezależnie od tego, czy zostaną zarejestrowani jako bezrobotni lub poszukujący pracy.

W znowelizowanej ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy wprowadzono nowe instrumenty wsparcia na rynku pracy adresowane do osób młodych takich jak: bony (szkoleniowy, stażowy, zatrudnieniowy, na zasiedlenie), grant na telepracę czy świadczenie aktywizacyjne).

Działania w zakresie zatrudnienia oraz przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu społecznemu młodzieży prowadzą Ochotnicze Hufce Pracy.

Wsparciem dla małegoletniego pozostającego w pieczy zastępczej jest także całodobowa opieka do osiągnięcia pełnoletniości (18 lat): zakwaterowanie, wyżywienie, opieka medyczna, opieka pedagogiczna dostosowana do indywidualnych potrzeb małegoletniego.

Organizacjami odpowiedzialnymi za zapewnianie dostępu małegoletnich bez opieki do wsparcia zatrudnienia są: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Szkolnictwo Zawodowe, Ochotnicze Hufce Pracy, Polska Akcja Humanitarna, instytucje oferujące kursy zawodowe i doradztwo.

Ogólna ocena standardów dostępu małegoletnich bez opieki do wsparcia na rzecz zatrudnienia w Polsce
Ogólna ocena standardów dostępu małegoletnich bez opieki do wsparcia na rzecz zatrudnienia nie była dotychczas przedmiotem odrębnych badań i analiz.

3.7 Inne środki integracyjne

W Polsce w placówkach typu socjalizacyjnego realizowany jest Indywidualny Program Integracji małoletnich cudzoziemców (zgodnie z programem pedagogicznym danej placówki).

3.8 Cofnięcie wsparcia w zakresie przyjęcia i integracji

Nie jest możliwe cofnięcie małoletnim bez opieki któregoś z wymienionych wyżej rodzajów wsparcia w zakresie przyjęcia i integracji. Jest to niezgodne z prawem.

3.9 Zidentyfikowane wyzwania i dobre praktyki

Jednym z podstawowych wyzwań związanych z przyjęciem, opieką i integracją małoletnich bez opieki w Polsce jest stworzenie możliwości nauki na różnorodnych kursach zawodowych, intensywne kursy języka polskiego, z uwzględnieniem terminologii zawodowej i finansowanie kursów.

4

Małoletni bez opieki, którzy znikają/opuszczają placówki nadzoru/przyjęć/opieki

4.0 Małoletni bez opieki, którzy znikają/opuszczają placówki nadzoru/przyjęć/opieki

W Polsce nie prowadzi się badań dotyczących liczby/kraju pochodzenia małoletnich bez opieki, którzy znikają/opuszczają placówki nadzoru/przyjęć/opieki, a także tego, kiedy najczęściej znikają oni z ww. placówek. Wynika to ze znikomej skali migracji małoletnich bez opieki, w tym małoletnich bez opieki opuszczających placówki nadzoru.

MPIPS gromadzi dane na temat długości pobytu dzieci cudzoziemskich w pieczy zastępczej w poszczególnych latach. Z danych tych wynika, że zda-

rzają się pobyty krótkotrwałe (trwające 1 dzień, 2 dni, 3–5 dni), aczkolwiek na tej podstawie nie jest możliwe wysnucie bardziej uogólnionych wniosków³² – tym bardziej nie są one podstawą do formułowania wniosków na temat małoletnich cudzoziemców, którzy znikają z placówek nadzoru. Natomiast potwierdzają one, że skala zjawiska jest niewielka, bowiem wg danych statystycznych zdecydowanie dominują pobyty długookresowe.

Długość pobytu	Liczba małoletnich (obywateli państw trzecich i obywateli UE) w placówkach pieczy zastępczej, dane MPIPS				
	2009	2010	2011	2012	2013
1 dzień	18	6	3	10	4
2–5 dni	7	5	13	13	12
6–30 dni	14	7	7	25	12
Od 1 do 6 m-cy	23	22	33	37	26
Od 7 do 12 m-cy	15	28	20	18	25
1–2 lata	42	25	15	21	29
od 2 lat do 5 lat	13	27	25	25	27
Powyżej 5 lat	36	48	43	44	64

32. Pobyty krótkotrwałe dotyczą zarówno dzieci kilkuletnich, jak i osiemnastolatów (najmłodszy podopieczny będący w placówce

nie roku), dziewcząt i chłopców, częściej obywateli państw trzecich niż obywateli UE.

Wśród powodów znikania małoletnich bez opieki podaje się następujące:

- **dalsza migracja** do innego państwa członkowskiego UE – zwłaszcza w przypadku małoletnich, którzy nie traktowali Polski jako kraju docelowego, natomiast złożyli wnioski o nadanie statusu uchodźcy tylko dlatego, że zostali zatrzymani w Polsce przez Straż Graniczną lub Policję;
- **chęć dołączenia** do członków rodziny, czy znajomych, którzy przebywają nielegalnie w Polsce lub innych krajach UE, a o których małoletni nie chciał poinformować SG i UdSC.

Jeśli chodzi o profil społeczno-demograficzny małoletnich bez opieki, którzy znikają/opuszczają placówki nadzoru/przyjęć/opieki to są to zazwyczaj chłopcy w wieku powyżej 15 lat (informacja z SG).

Środki mające na celu zapobieżenie znikania małoletnich bez opieki lub reagowania w sytuacji jego zniknięcia

Placówki pieczy zastępczej są placówkami otwartymi, nie ma możliwości zapobieżenia znikaniu z nich małoletnich bez opieki w sposób inny, niż uświadomienie podopiecznemu, że pobyt w placówce ma na celu jego dobro, zapewnienie mu bezpieczeństwa i opieki. Dziecko cudzoziemskie bez opieki zostaje umieszczone w pieczy zastępczej na podstawie decyzji sądu. Na podstawie art. 5 ust. 3 ustawy 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, przepisy działu III ustawy stosuje się do małoletnich cudzoziemców bez opieki, bez względu na rodzaj udzielonego dziecku statusu pobytu. Niezwłocznie po przyjęciu dziecka do placówki opiekuńczo-wychowawczej sporządza się diagnozę psychofizyczną dziecka, a następnie sporządza się plan pomocy dziecku. Diagnoza uwzględnia analizę m.in. potrzeb dziecka, przyczyn sytuacji kryzysowej, w której znalazło się dziecko i wpływu tej sytuacji na rozwój dziecka, relacji dziecka z jego najbliższym otoczeniem

i osobami ważnymi dla dziecka, a także analizuje się stopień rozwoju dziecka. Natomiast plan pomocy dziecku uwzględnia m.in. cele i działania krótko- i długoterminowe oraz wyznacza cel pracy z dzieckiem. Ponadto, stosownie do okoliczności, stopnia rozwoju psychicznego i fizycznego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości dziecka, podczas opracowania planu pomocy uwzględnia się zdanie dziecka.

W placówce opiekuńczo-wychowawczej, poza planem pomocy dziecku, prowadzi się kartę pobytu dziecka, w której odnotowuje się m.in. ważne wydarzenia w życiu dziecka oraz jego szczególne potrzeby oraz opis rozwoju dziecka ze szczególnych uwzględnieniem stanu emocjonalnego i samodzielności dziecka, a także informacje o stanie zdrowia dziecka. Karta pobytu zawiera też arkusze badań i obserwacji psychologicznych i pedagogicznych oraz informacje o ewentualnym udziale dziecka w zajęciach prowadzonych przez terapeutę, psychologa lub pedagoga.

Pomimo tego można stwierdzić, że brakuje rozwiązań systemowych. Nie ma też badań poświęconych problematyce znikania małoletnich cudzoziemców bez opieki z placówek.

W przypadku nieusprawiedliwionej nieobecności dziecka przeprowadza się postępowanie wyjaśniające, a także – w ciągu 24 godzin – powiadamia m.in. prawnych opiekunów dziecka, Policję, sąd, który orzekł o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, jednostkę, która umieściła cudzoziemca w danej placówce, powiatowe centrum pomocy rodzinie (§5 Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej – Dz. U. 2011, Nr 292, poz. 1720).

Poza tym brak systemowych rozwiązań z uwagi na znikomą skalę migracji małoletnich bez opieki do Polski.

W placówkach opiekuńczo-wychowawczych prowadzona jest ponadto karta pobytu dziecka, w której rejestrowane są przypadki zniknięcia małoletniego bez opieki.

5

Rozwiązania dla małoletnich bez opieki kiedy kończą 18 lat

5.0 Rozwiązania dla małoletnich bez opieki kiedy kończą 18 lat

Rozwiązania dla byłych małoletnich bez opieki

Jakie są przepisy dotyczące uzyskiwania zezwoleń na pobyt dla małoletnich bez opieki kończących 18 lat w Polsce? Jakie są konsekwencje w zakresie praw i obowiązków byłych małoletnich bez opieki wynikające z takich przepisów?

Małoletni bez opieki ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy lub objęci ochroną międzynarodową

Małoletni bez opieki ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy lub ochronę międzynarodową, kiedy kończą 18 lat ubiegają się o w/w formy ochrony na tych samych zasadach, co przed uzyskaniem pełnoletności, w procedurze nie są już jednak reprezentowani przez kuratora, ponieważ mają zdolność do czynności prawnych.

Cudzoziemcom, bez względu na wiek, którzy ubiegają się o nadanie statusu uchodźcy lub o udzielenie azylu, bądź którym udzielono azylu, ochrony uzupełniającej, ochrony czasowej lub nadano status uchodźcy w Rzeczypospolitej Polskiej odmawia się wszczęcia postępowania w sprawie udzielenia zezwolenia na pobyt czasowy.

Cudzoziemcowi, któremu udzielono na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej azylu, udziela się jednocześnie zezwolenia na pobyt stały.

Cudzoziemcy, którym udzielono w RP międzynarodowej ochrony (status uchodźcy, ochrona uzupełniająca) mają możliwość uzyskania zezwolenia na pobyt stały na podstawie art. 195 ust. 1 pkt 6 ww. ustawy.

Cudzoziemcy, którzy ubiegali się bądź zostali objęci międzynarodową ochroną (status uchodźcy, ochrona uzupełniająca), mają możliwość ubiegania się o udzielenie zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE na warunkach określonych w rozdziale 2 ustawy o cudzoziemcach. Powyższe zezwolenie pobytowe udzielane jest zgodnie z zasadami przewidzianymi w Dyrektywie Rady 2003/109/WE z dnia 25 listopada 2003 r. dotyczącej statusu obywateli państw trzecich będących rezydentami długoterminowymi.

Małoletni bez opieki nieubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, w tym tacy, którzy wjechali nielegalnie lub jako ofiary handlu ludźmi

Przepisy ustawy o cudzoziemcach nie przewidują szczególnych regulacji w tym zakresie. Takie osoby mają możliwość legalizacji swojego pobytu na ogólnych zasadach. Cudzoziemcy mają możliwość ubiegania się o udzielenie zezwoleń pobytowych udzielanych na czas nieoznaczony przed ukończeniem 18 roku życia.

Ofiary handlu ludźmi mają możliwość uzyskania zezwolenia na pobyt stały, na warunkach przewidzianych w art. 195 ust. 1 pkt 5 ustawy o cudzoziemcach.

Cudzoziemcy przebywający w Polsce na podstawie zgody na pobyt ze względów humanitarnych mają możliwość uzyskania zezwolenia na pobyt stały na podstawie art. 195 ust. 1 pkt 6 ww. ustawy.

Pozostali cudzoziemcy mają możliwość ubiegania się o udzielenie zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego UE na warunkach określonych w rozdziale 2 ustawy o cudzoziemcach. Powyższe zezwolenie pobytowe udzielane jest zgodnie z zasadami przewidzianymi w Dyrektywie Rady 2003/109/WE z dnia 25 listopada 2003 r. dotyczącej statusu obywateli państw trzecich będących rezydentami długoterminowymi.

Czy istnieją jakieś wyjątki od przepisów dotyczących zezwoleń na pobyt dla małoletnich bez opieki kończących 18 lat? Jeżeli nie, jaki wpływ mają te przepisy na rozwiązania dotyczące przyjmowania i środków integracyjnych, które stanowiły wsparcie dla małoletnich bez opieki do czasu ukończenia przez nich 18 lat?

Dla w/w grupy małoletnich nie istnieją żadne wyjątki dotyczące zezwoleń na pobyt.

W myśl art. 191 ust. 2 ustawy o cudzoziemcach cudzoziemcowi, który osiągnął pełnoletność w trakcie pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i złożył wniosek o udzielenie mu zezwolenia na pobyt czasowy ze względu na inne okoliczności w ciągu 1 roku od dnia, w którym osiągnął pełnoletność, nie można odmówić udzielenia tego zezwolenia, gdy przemawia za tym szczególnie ważny interes cudzoziemca, a wyłączną podstawą odmowy byłby jego nielegalny pobyt na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Powyższy przepis ma zastosowanie do wszystkich cudzoziemców.

Poza umożliwieniem uregulowania statusu pobytowego cudzoziemcom przebywającym w Polsce nielegalnie, powyższe zezwolenie udzielane jest w pozostałym zakresie na ogólnych zasadach. Cudzoziemiec ubiegający się o to zezwolenie powinien wskazać okoliczność uzasadniającą jego pobyt w Polsce przez okres dłuższy niż 3 miesiące oraz spełniać warunki migracyjne, takie jak zapewnione miejsce zamieszkania na terytorium Polski, odpowiednie ubezpieczenie zdrowotne oraz źródło stabilnego i regularnego dochodu wystarczającego na pokrycie kosztów utrzymania.

Jakie istnieją środki wsparcia małoletnich bez opieki przed przejściem do dorosłości (np. wsparcie integracji, wsparcie powrotu)?

Kwestię pomocy dla osób usamodzielnianych reguluje dział IV ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Gdy umieszczenie w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka, placówce opiekuńczej – wychowawczej nastąpiło na podstawie orzeczenia sądu, osobie opuszczającej pieczę zastępczą po osiągnięciu pełnoletności przysznaje się pomoc na kontynuowanie nauki, usamodzielnienie i zagospodarowanie, pomoc prawną i psychologiczną oraz udziela się pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych i zatrudnienia.

Warunkiem udzielenia takiej pomocy jest opracowanie indywidualnego programu usamodzielnienia³³ na co najmniej miesiąc przeduzyskaniem pełnoletności. Osoba usamodzielniana musi także wskazać opiekuna³⁴ swojego procesu usamodzielniania, co najmniej rok przed osiągnięciem pełnoletności. Jednakże kwestią absolutnie kluczową jest uregulowanie statusu prawnego dziecka przed osiągnięciem pełnoletności – brak dokumentu tożsamości i nieuregulowany status prawny są równoznaczne z brakiem możliwości skorzystania z programów pomagających w usamodzielnieniu się.

33. Indywidualny program usamodzielnienia określa w szczególności zakres współdziałania osoby usamodzielnianej z opiekunem oraz sposób uzyskania wykształcenia lub kwalifikacji zawodowych, pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych oraz w podjęciu przez osobę usamodzielnianą zatrudnienia.

34. Opiekunem może być osoba tworząca rodzinę zastępczą, prowadząca rodzinny dom dziecka, koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, pracownik socjalny powiatowego centrum pomocy rodzinie, osoba

będąca w placówce opiekuńczej – wychowawczej wychowawcą lub psychologiem lub inna wskazana przez osobę usamodzielnianą. Warunkiem koniecznym jest zgoda tej osoby oraz jej zaakceptowanie jako opiekuna przez kierownika Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie. Uwzględniając specyficzną sytuację małoletnich cudzoziemców bez opieki osoba ta dodatkowo powinna odznaczać się dodatkowymi predyspozycjami i przedsiębiorczością.

Jakie istnieją środki wsparcia byłych małoletnich bez opieki po przejściu do dorosłości (np. formalne usługi po ukończeniu 18 lat, polityka otwartych drzwi domów opieki, osobisty doradca, plan ścieżki zawodowej, etc.)?

Pomoc opisana powyżej udzielana jest na wniosek osoby usamodzielnianej. Wniosek o przyznanie pomocy na kontynuowanie nauki i pomocy na usamodzielnienie oraz wniosek o przyznanie pomocy na zagospodarowanie oraz o udzielenie pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych lub uzyskania zatrudnienia składa się w powiecie. Usamodzielnianie odbywa się przy wsparciu opiekuna. W indywidualnych programach usamodzielniania określa się sposoby uzyskania wykształcenia lub kwalifikacji zawodowych oraz pomocy w uzyskaniu mieszkania i pracy. Realne możliwości zapewnienia mieszkania³⁵ i zatrudnienia zależą z jednej strony od możliwości danego powiatu, a drugiej – od motywacji, zaangażowania i determinacji osoby usamodzielnianej.

Pomoc na usamodzielnienie może być wypłacona jednorazowo lub w ratach (w zależności od ustaleń indywidualnego programu usamodzielnienia), najczęściej po zakończeniu pobierania pomocy na kontynuowanie nauki. Pomoc na zagospodarowanie jest wypłacana jednorazowo, może też być przyznana w formie rzeczowej. Obydwa rodzaje pomocy otrzymuje się nie później niż do ukończenia 26 roku życia przez osobę usamodzielnianą.

Ofary handlu ludźmi po przejściu w dorosłość mogą korzystać ze wsparcia Krajowego Centrum Interwencyjno – Konsultacyjnego KCiK tj. schronienia (po opuszczeniu placówek opiekuńczo – wychowawczych), pomocy psychologicznej, prawnej, usług tłumacza oraz indywidualnych konsultacji.

Jakie są konsekwencje zmiany w statusie pobytowym w odniesieniu do dostępu do edukacji lub szkolenia dla byłych małoletnich bez opieki?

Zmiana w statusie pobytowym wpływa na sposób istotny na dostęp do edukacji. Katalog osób niebędących obywatelami polskimi uprawnionych do korzystania z dostępu do nauki na warunkach dotyczących obywateli polskich (czyli bezpłatnie) w różnego typu publicznych szkołach dla dorosłych określa art. 94a ust 2 ustawy o systemie oświaty. Są to m.in.:

- osoby, którym udzielono zezwolenia na pobyt stały na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- osoby posiadające ważną Kartę Polaka;
- osoby, dla których uprawnienie takie wynika z umów międzynarodowych;

- osoby, którym nadano status uchodźcy oraz członkowie ich rodzin;
- osoby posiadające zgodę na pobyt tolerowany;
- osoby, którym udzielono zgody na pobyt ze względów humanitarnych, oraz członkowie ich rodzin;
- osoby, którym udzielono ochrony uzupełniającej oraz członkowie ich rodzin;
- osoby korzystające z ochrony czasowej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
- osoby, którym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej udzielono zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej;

35. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 2011 r. nie precyzuje, w jakiej formie jest udzielana pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych. Może zatem polegać m.in. na umożliwieniu osobie usamodzielnianej czasowego zamieszkania w mieszkaniu chronionym, pokryciu wydatków związanych z wynajmem pokoju, ułatwieniu uzyskania mieszkania socjalnego z zasobów gminy. Ponadto, ustawa umożliwiła pełnoletniemu wychowankowi pozostanie w dotychczasowej placówce opiekuńczo-wychowawczej, za zgodą jej dyrektora, do 25. roku życia, jeżeli będzie się uczył w szkole, w zakładzie kształcenia nauczycieli, w uczelni lub u pracodawcy w celu przygotowa-

nia zawodowego (art. 37 ust. 2 pkt 1), a w przypadku osób legitymujących się orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, także na kursach, jeśli ich ukończenie będzie zgodne z indywidualnym programem usamodzielniania (art. 37 ust. 2 pkt 2). Organizowanie wsparcia osobom usamodzielnianym opuszczającym placówki opiekuńczo-wychowawcze pozostało zadaniem własnym powiatu (art. 180 pkt 3 oraz pkt 13 lit. b ustawy), jednakże samorząd powiatowy nie jest dysponentem zasobów mieszkaniowych. Za rozpatrzenie wniosku o przydział lokalu socjalnego lub komunalnego odpowiada gmina (<http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/Interpelacja?resc.xsp?key=6D20EA98>).

- osoby, którym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej udzielono zezwolenia na pobyt czasowy w związku ze ściśle określonymi okolicznościami, w tym dla ofiar handlu ludźmi³⁶.
- członkowie rodzin osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy. Cudzoziemcy niewymienieni w ust. 2 mają dostęp do ww. typów szkół jako stypendyści lub na zasadach odpłatności.

Jakie są konsekwencje zmiany w statusie pobytowym w odniesieniu do dostępu do zatrudnienia dla byłych małoletnich bez opieki?

Dostęp do zatrudnienia jest ściśle związany ze statusem pobytowym cudzoziemca – zobacz sekcję 3.6.

Warto zaznaczyć, iż indywidualny program usamodzielnienia, opisany powyżej, służy umożliwieniu pełnoletniemu wychowankowi samodzielne funkcjonowanie w dorosłym życiu. Program ten może być w miarę potrzeby odpowiednio zmieniany. W ocenie ekspertów, niezależnie jednak od możliwości skorzystania z indywidualnego programu usamodzielnienia, dzieci cudzoziemskie nie są w żaden inny, szczególnie sposób wspierane w przejściu do pełnoletności – są pozostawione same sobie. Dużo zależy od ich determinacji oraz od wsparcia osób/institucji, które sprawowały nad nimi opiekę faktyczną w okresie poprzedzającym osiągnięcie pełnoletności. Jest to jedno z największych wyzwań związanych z przejściem małoletnich bez opieki od wieku dziecięcego do 18 lat.

Przykłady sprawdzonych dobrych praktyk dotyczących przejścia małoletnich bez opieki do wieku 18 lat

Zgodnie z artykułem 37 ustawy o pieczy zastępczej, objęcie dziecka jedną z form pieczy zastępczej następuje na okres nie dłuższy niż do osiągnięcia pełnoletności. Jednakże osoba, która ukończyła 18 lat przebywając w pieczy zastępczej, może nadal przebywać w dotychczasowej rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka albo placówce opiekuńczo – wychowawczej (jednak nie dłużej niż do ukończenia 25 roku życia), jeżeli uczy się w szkole, w zakładzie kształcenia nauczycieli, w uczelni, u pracodawcy w celu przygotowania zawodowego (lub dodatkowo – w przypadku osób o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności – na kursach, jeśli ich ukończenie jest zgodne z indywidualnym programem usamodzielnienia).

³⁶ Inne okoliczności to te, o których mowa w art. 127 (wykonywanie pracy w zawodzie wymagającym wysokich kwalifikacji), art. 159

ust. 1 (połączenie z rodziną), lub art. 186 ust. 1 pkt 3 lub 4 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach.

6

Praktyczne rozwiązania w zakresie powrotów, w tym ponownej integracji małoletnich bez opieki

6.0 Praktyczne rozwiązania w zakresie powrotów, w tym ponowej integracji małoletnich bez opieki

Kategorie małoletnich bez opieki, którzy mogą zostać odesłani do kraju pochodzenia

Okoliczności, w których małoletni bez opieki mogą zostać dobrowolnie odesłani do kraju pochodzenia:
a) zgodnie z ustawodawstwem krajowym/polityką krajową oraz
b) w praktyce, ze szczególnym uwzględnieniem zmian po 2009 roku

Okoliczności, w których małoletni bez opieki mogą zostać przymusowo odesłani do kraju pochodzenia/kraju, gdzie obowiązuje rozporządzenie dublińskie/kraju tranzytu:
a) zgodnie z ustawodawstwem krajowym/polityką krajową oraz
b) w praktyce, ze szczególnym uwzględnieniem zmian po 2009 roku

Czy procedura jest inna w przypadku małoletniego, którego wiek budzi wątpliwości (na przykład, kiedy dziecko nie posiada żadnych dokumentów), a nie podjęto jeszcze procedury określenia wieku celem stwierdzenia wieku małoletniego?

Małoletni bez opieki nieubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, przybywający na granicę lądową/morską lub na lotnisko

W przypadku niespełniania warunków na wjazd małoletni bez opieki zostanie zawrócony na granicy bez wydawania mu decyzji o odmowie wjazdu (ze zdarzenia sporządzana jest notatka służbowa) – opisane w sekcji 2.2.

Gdy małoletni bez opieki nie posiada żadnych dokumentów, przekazywany jest w readmisji uproszczonej do państwa, z którego przyjechał. Gdy sytuacja ma miejsce na lotnisku, podejmowana jest próba, aby przewoźnik zabrał małoletniego bez opieki na pokład. Jeżeli przewoźnik nie wyraża zgody, małoletni jest zatrzymywany i wszczynana jest procedura powrotowa (opisane w sekcji 2.2).

Jeśli jest możliwość odesłania osoby, nie wykonuje się badań, traktując ją jako małoletnią.

Nieubiegający się o nadanie statusu uchodźcy małoletni bez opieki zatrzymani w Polsce

Małoletni bez opieki, który nie spełnia warunków pobytu, może otrzymać decyzję o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu ze wskazaniem terminu dobrowolnego powrotu (od 15 do 30 dni), który to termin może zostać przedłużony w uzasadnionych przypadkach nawet do roku. Decyzję może wykonać sam opuszczając terytorium RP dobrowolnie. Może również skorzystać z pomocy w dobrowolnym powrocie (o ile deklaruje chęć powrotu, rodzice i opiekun prawny w Polsce wyrażają zgodę na powrót, powrót nie jest sprzeczny.

Małoletni bez opieki, który nie spełnia warunków pobytu, może otrzymać decyzję o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu bez wskazania terminu dobrowolnego powrotu.

W takiej sytuacji może zostać umieszczony w placówce opiekuńczo-wychowawczej o charakterze interwencyjnym lub też w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców.

Decyzję wykonuje się w obecności ustanowionego na potrzeby powrotu kuratora, z reguły jest nim funkcjonariusz Straży Granicznej. Każdorazowo o terminie przekazania.

Co do zasady, osobę podającą się za małoletnią traktuje się jako małoletnią do czasu uzyskania wyników badań, które by temu zaprzeczyły.

	<p>z najlepszym interesem dziecka). Program wspomaganých powrotów dobrowolnych organizowany jest we współpracy Straży Granicznej z IOM i obejmuje cudzoziemców, którzy otrzymali decyzje o zobowiązaniu do powrotu z terminem dobrowolnego powrotu. Samą organizacją powrotu zajmuje się IOM, Straż Graniczna uczestniczy w jego współfinansowaniu. IOM w tym zakresie współpracuje również z Urzędem ds. Cudzoziemców, z którym powracane są osoby po procedurze uchodźczej.</p>	<p>małoletniego powiadamiani są opiekunowie ustawowi poprzez przedstawicielstwo dyplomatyczne lub właściwe służby w kraju trzecim.</p> <p>Przekazania w ramach procedury dublińskiej dotyczą osób, które w większości przypadków znajdują się w procedurze uchodźczej – w przypadku małoletnich bez opieki oznacza to, że nie umieszcza się ich w strzeżonym ośrodku na potrzeby zorganizowania powrotu.</p>	
<p>Małoletni bez opieki ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, przybywający na granicę lądową/morską lub na lotnisko</p>	<p>Brak podstaw do rozpatrywania kwestii odmowy wjazdu, ponieważ wobec osoby małoletniej jest wszczynana procedura uchodźcza.</p> <p>Natomiast, zgodnie z art. 75 ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP, cudzoziemcowi, który złożył wniosek o nadanie statusu uchodźcy a następnie zrezygnował z ubiegania się o ten status, można zapewnić pomoc w dobrowolnym powrocie.</p>	<p>Brak podstaw do rozpatrywania kwestii odmowy wjazdu, ponieważ wobec osoby małoletniej jest wszczynana procedura uchodźcza.</p>	<p>j.w.</p>
<p>Małoletni bez opieki ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy zatrzymani na terytorium Polski</p>	<p>Brak podstaw do rozpatrywania kwestii powrotu, ponieważ wobec osoby małoletniej jest wszczynana procedura uchodźcza.</p> <p>Cudzoziemcowi ubiegającemu się o nadanie statusu uchodźcy nie wydaje się decyzji o zobowiązaniu do powrotu z uwagi na fakt, że zgodnie z art. 305 ust. 1 ustawy o cudzoziemcach wszczęte postępowanie w sprawie zobowiązania cudzoziemca do powrotu ulega zawieszeniu w razie wszczęcia postępowania o nadanie statusu uchodźcy.</p> <p>Natomiast jeżeli cudzoziemiec ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy zrezygnuje z ubiegania się o ten status, to zgodnie z art. 75 ustawy o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP, można mu zapewnić pomoc w dobrowolnym powrocie.</p>	<p>Brak podstaw do rozpatrywania kwestii powrotu, ponieważ wobec osoby małoletniej jest wszczynana procedura uchodźcza.</p> <p>Zgodnie z art. 330 ust. 1 pkt 1 ustawy o cudzoziemcach decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu nie wykonuje się, gdy wobec cudzoziemca toczy się postępowanie w sprawie nadania mu statusu uchodźcy.</p> <p>Na podstawie art. 306 pkt 1 ww. ustawy, decyzja o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu wygasa z mocy prawa, jeżeli cudzoziemiec posiada status uchodźcy lub korzysta z ochrony uzupełniającej.</p>	<p>j.w.</p>
<p>Małoletni bez opieki ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy, przybywający do organu krajowego (policji, służby ochrony dziecka, etc.)</p>	<p>j.w.</p>	<p>j.w.</p>	<p>j.w.</p>

Generalnie małoletni bez opieki nie może zostać zatrzymany w okresie oczekiwania na powrót. Małoletni może jednak zostać zatrzymany na podstawie ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, jeżeli nie spełnia warunków pobytu i zasadne jest wydanie wobec niego decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu. Od małoletniego pobiera się odciski linii papilarnych (gdy ukończył 14 rok życia). Organ zatrzymujący wnioskuje do sądu o ustanowienie kuratora (może we wniosku wskazać osobę bliską cudzoziemcowi, jeżeli taka jest) na potrzeby prowadzonego postępowania. Małoletni bez opieki może zostać umieszczony w placówce opiekuńczo-wychowawczej o charakterze interwencyjnym lub w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców (tu wyłącznie powyżej 15 roku życia). W Polsce strzeżone ośrodki zostały sprofilowane pod kątem kategorii osób zatrzymywanych i ich potrzeb – na potrzeby małoletnich bez opieki został wyznaczony tylko jeden strzeżony ośrodek o charakterze rodzinnym (wyznaczono w nim zaledwie 12 miejsc dla małoletnich bez opieki, co również – pośrednio – wskazuje na znikomą skalę zjawiska w Polsce). Przed przeprowadzeniem powrotu Straż Graniczna wnioskuje do sądu o ustanowienie kuratora na czas powrotu – w praktyce w takim wniosku o kuratora wskazywany jest funkcjonariusz Straży Granicznej.

Małoletni bez opieki ubiegający się o nadanie statusu uchodźcy podlega przepisom ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP – zgodnie z tą ustawą małoletniego bez opieki nie zatrzymuje się i nie umieszcza się w strzeżonym ośrodku.

Od 1 maja 2014 r. w polskim porządku prawnym funkcjonują środki alternatywne wobec detencji, czyli umieszczania cudzoziemców w ośrodkach strzeżonych. Nie są one jednak w praktyce stosowane wobec osób małoletnich bez opieki, ponieważ małoletni bez opieki (o nieuregulowanym statusie prawnym, nieubiegający się o ochronę do kraju pochodzenia) co do zasady umieszczani są w placówkach opiekuńczo-wychowawczych o charakterze interwencyjnym, a dopiero w wyjątkowych przypadkach – w strzeżonym ośrodku.

Polska zapewnia wsparcie integracyjne dla małoletnich bez opieki powracających do kraju pochodzenia w ramach programu pomocy w dobrowolnych powrotach. Międzynarodowa Organizacja do Spraw Migracji IOM organizuje pomoc w dobrowolnym powrocie do kraju pochodzenia osobom wymagającym szczególnego traktowania, a do tej grupy zaliczani są małoletni bez opieki.

W uzasadnionych przypadkach osoby wymagające takiego szczególnego traktowania otrzymują pomoc, która obejmuje:

- **przeprowadzenie badań lekarskich** w celu potwierdzenia zdolności beneficjenta do odbycia podróży powrotnej,
- **organizację eskorty medycznej** lub eskorty zwykłej (np. w przypadku powrotu małoletniego bez opieki, samotnego rodzica powracającego z wieloma dziećmi, osób wymagających stałej opieki lub osób niepełnosprawnych).

Szczególne procedury są stosowane w przypadku małoletnich bez opieki, zgodnie z nadrzędną zasadą działania w najlepszym interesie dziecka (Konwencja o Prawach Dziecka). Przed powrotem małoletniego do kraju pochodzenia nawiązany jest kontakt z opiekunami dziecka w kraju powrotu.

Poza organizacją dobrowolnego powrotu IOM zapewnia także pomoc reintegracyjną w kraju pochodzenia świadczoną w ścisłej współpracy z lokalnymi biurami IOM, dostosowaną do indywidualnych potrzeb beneficjenta. Decyzja o tym, co będzie najbardziej przydatne dla małoletniego, podejmowana jest przy udziale dziecka, jego opiekuna oraz przedstawiciela IOM. Najczęściej udzielana pomoc przybiera formy zapewnienia podjęcia nauki, podniesienia kwalifikacji – sfinansowanie szkolenia i kursów zawodowych, zakupu pomocy dydaktycznych, opłacenia leczenia

Przy powrotach przymusowych środków integracyjnych nie zapewnia się.

Powroty cudzoziemców (trwałość powrotu) i sytuacja cudzoziemca po powrocie do kraju pochodzenia są monitorowane przez Komitet Sterujący składający się z przedstawicieli IOM, Urzędu ds. Cudzoziemców i Straży Granicznej. Rezultaty pomocy reintegracyjnej udzielonej cudzoziemcom ewaluowane są na podstawie ankiet z jej beneficjentami,

przeprowadzanych telefonicznie bądź podczas wizyt monitorujących.

Ponadto, narzędziem monitoringu jest wypłacanie pomocy reintegracyjnej w transzach, co trwa około roku i nadzór nad korzystaniem z tych środków

prowadzony przez oddziały IOM w krajach docelowych.

Prowadzona jest także baza danych osób powracających, uwzględniająca m.in. informacje na temat udzielonej pomocy reintegracyjnej.

Aneks statystyczny

Aneks Statystyczny

TABELA 1

Dane dotyczące wniosków o nadanie status uchodźcy złożonych przez małoletnich cudzoziemców bez opieki w Polsce (2009–2013)

ŹRÓDŁO: Urząd do Spraw Cudzoziemców

Liczba wniosków o nadanie statusu uchodźcy złożonych przez małoletnich cudzoziemców bez opieki, według ich państwa pochodzenia	2009	2010	2011	2012	2013
Federacja Rosyjska	333	214	162	164	210
Gruzja	31	16	18	30	10
Afganistan	5	3	5	10	2
Wietnam	2	2	1	5	4
Chiny	2	0	0	1	1
Inne	12	9	24	37	32
Razem	385	244	210	247	259

Liczba wniosków o nadanie statusu uchodźcy złożonych przez małoletnich cudzoziemców bez opieki, z podziałem wg płci i wieku	2009		2010		2011		2012		2013	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Mniej niż 14 lat	152	126	86	95	79	70	90	70	108	91
14-15 lat	15	13	9	10	10	6	16	13	12	5
16-17 lat	51	28	30	14	31	14	44	14	29	14
Razem	218	167	125	119	120	90	150	97	149	110

TABELA 2

Dane dotyczące małoletnich cudzoziemców bez opieki w placówkach pieczy zastępczej w Polsce (2009–2013)

ŹRÓDŁO: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

Liczba małoletnich cudzoziemców bez opieki w placówkach pieczy zastępczej w Polsce, według ich państwa pochodzenia	2009	2010	2011	2012	2013
Afganistan	0	1	1	14	8
Armenia	9	9	5	5	5
Białoruś	3	2	4	1	8
Mołdowa	3	4	3	2	1
Federacja Rosyjska	20	16	13	9	11
Syria	0	0	0	9	14
Ukraina	34	38	39	45	42
Wietnam	9	10	7	13	6
Inne państwa spoza UE	9	3	10	23	14
Razem (państwa spoza UE)	87	83	92	121	109
UE: Bułgaria	15	19	14	17	34
UE: Rumunia	53	53	45	36	37
Pozostałe państwa UE	13	13	18	19	19
Ogólna liczba wszystkich małoletnich cudzoziemców bez opieki w placówkach pieczy zastępczej w Polsce	168	168	159	193	199

	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba wszystkich małoletnich cudzoziemców bez opieki w placówkach pieczy zastępczej w Polsce	168	168	159	193	199
Liczba małoletnich cudzoziemców bez opieki (bez obywateli UE/EFTA) w placówkach pieczy zastępczej w Polsce	87	83	92	121	109

Liczba małoletnich cudzoziemców bez opieki (nie tylko obywateli państw trzecich) w placówkach pieczy zastępczej w Polsce, z podziałem wg płci	2009		2010		2011		2012		2013	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
	71	97	86	82	75	84	113	80	108	91

Liczba małoletnich cudzoziemców bez opieki w placówkach pieczy zastępczej w Polsce, z podziałem wg wieku	2009	2010	2011	2012	2013
Mniej niż 14 lat	108	112	101	93	104
14 – 15 lat	27	24	25	29	26
16 – 17 lat	24	23	27	52	45
18 lat i więcej	9	9	6	19	24
Razem	168	168	159	193	199

TABELA 3

Małoletni cudzoziemcy bez opieki przebywający w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców w oczekiwaniu na powrót z Polski (2009–2013)

ŹRÓDŁO: Straż Graniczna

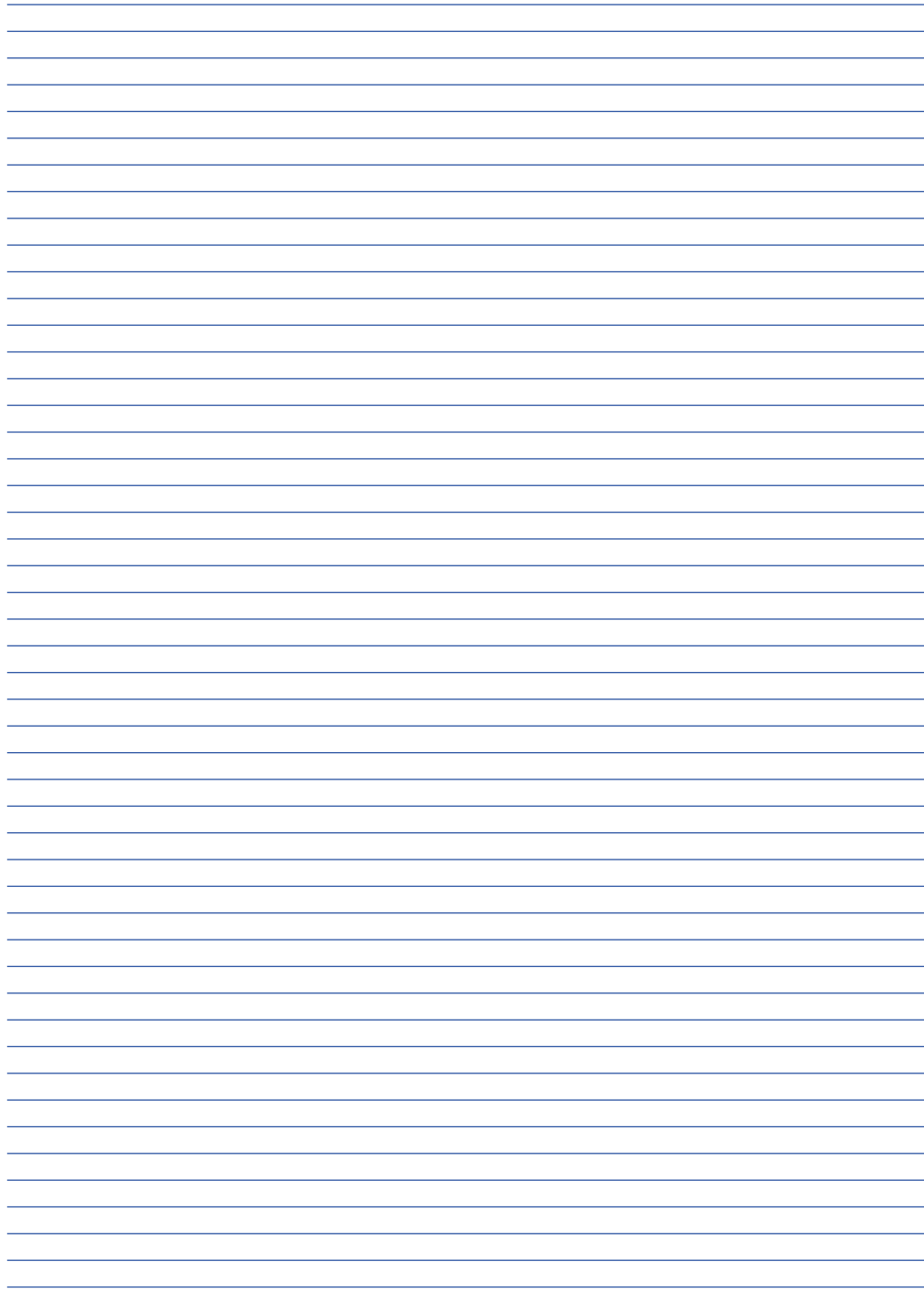
	2009	2010	2011	2012	2013
Małoletni cudzoziemcy bez opieki w dencji w oczekiwaniu na powrót z Polski	Brak danych	1	14	16	4

TABELA 4

Dane dotyczące małoletnich cudzoziemców bez opieki, którzy skorzystali z opcji powrotu z Polski (2009-2013)

Źródło: Straż Graniczna, IOM Polska

Małoletni cudzoziemcy bez opieki, którzy wyjechali z Polski w ramach:	2009	2010	2011	2012	2013
powrotów przymusowych (państwo powrotu)	0	0	1 (Rosja)	10 (Afganistan)	0
programu wspieranego dobrowolnych powrotów organizowanych przez IOM i UdSC	3	3	1	1	2

W Polsce losy małoletnich cudzoziemców bez opieki pozostają głównie w obszarze zainteresowań wąskiego grona instytucji i ekspertów, mających z nimi bezpośrednią styczność. Brak jest systemowych rozwiązań, które w sposób spójny regulowałyby wszystkie aspekty pobytu w Polsce tej bardzo nielicznej, ale szczególnej grupy cudzoziemców. Z całą pewnością jednak, zarówno w prawie, jak i w praktyce respektowana jest zasada poszanowania praw dziecka, jego podmiotowości i działania w jego interesie.

Niniejszy raport został przygotowany w ramach polskiego członkostwa w Europejskiej Sieci Migracyjnej i stanowi wkład do raportu syntetyzującego wiedzę na temat przyjmowania do krajów Unii Europejskiej oraz Norwegii małoletnich cudzoziemców bez opieki.

ISBN

978-83-64955-25-9 (wersja elektroniczna)

978-83-64955-27-3 (wersja papierowa)